
36
PG
5038
S529
C4
VOLNÝ.
RNÁ ZEMĚ
6·-K.

FR. VOLNÝ:

ČERNÁ ZEMĚ

ZE ŽIVOTA HORNICKÉHO.

BRNO, 1919.
Nákladem „Vyd. družstva Morav.-Slezské Revue“ sp. s r. o.
Tiskem Akciové moravské knihtiskárny v Brně.

PG
5038
S529 C4

I.

Na nádvoří jámy X. je shluk lidí. Zástupy horníků jak vyfárali z jámy, zůstávají státi, začernění, shlukují se místy, jiní přecházejí. Většina z nich stojí tupě, začerněné oči, v nichž i bělost se ztrácí, upírají k haldě uhlí. Venku před vchodem hoši, vozači, táčníci, přebíhají, zvědavě natahujíce krky. I ženy se tlačí ke vchodu. Největší šum je mezi nimi.

»Už ho našli«, tvrdí stará Rubeška, dodávajíc si autority tím, že první může něco jistého říci.

»Žije ešče?« plno otázek sesypalo se na ní.

»To se ešče něvi« polským dialektem dokládala Rubeška, »ešče se k němu nědostali, ale už věďu, že je zasypany uhlim. Něni možne, aby ešče žil, dyž je tam od včerajška. Takove drobne uhli je horši než co ineho, zalehně člověka a uduši ho za chvilu.«

»Čemu tam lez?« ozvala se sousedka Vražilová.

»Něruhej se panu Bohu. Take neštěsti se staně člověkovi a ty se ho ani nězastaněš«, ozvalo se z davu žen.

»Ja to dobře vim«, bránila se Vražilová, »muj chlop byl s nim na šichtě, chtěl se nadejšč a lez přes rabuňk, v kerym se už davno něrobilo. Muj mu to zbraňoval, ale Jamroš se nědal nic řeknuť. A od te chvile ho žaden něviděl.«

»Pan inžinir ho tam pry poslali« — pokračovaly ženy v rozhovoru, který se stále stupňoval.

»Je ho škoda člověka, byl z něho taky pořadny chlop! A chytry! Z našich chlopu možeme řeknuť byl nejchytřejši! A ešče mlady člověk.«

»Co včil z jeho synkem? Roba mu umřela neni temu rok. Chudak synek zustane už širotu.«

»Pani se o něho něpostaraju. Mušime se ujat široty.«

»Ja bych mu pomohla, ale dyž už též mam sama sedym děti.«

»A ja němam ani na chleba pro svoje děcka.«

»Sestra Jamrošova je sama chudera, ledva že tak žije. Posluhuje a maše*) u panstva — ta mu moc se něda ani naješč.«

Mezi tím před šachtou shromažďovalo se stále více lidí. Vidouce shluk lidí, zastavovali se, dotazovali se, co se stalo.

Jáma X. je ve středu města. Kdysi byla založena mimo město, ale během několika let rozšířilo se město v té míře, že kol do kola vystavěna celá čtvrt a šachta se dostala do nejživější části města.

---

*) pere

Naproti jámě přes širokou cestu byly staré kolonie, ale po stranách všude vystavěny dvoj- i trojposchoďové činžáky, zřízeny obchody, hostince.

Nádvoří šachty ústilo přímo na frekventovanou ulici, od níž odděleno bylo železným plotem.

Z ulice možno bylo vše pozorovat a sledovat, co se uvnitř děje.

Bylo to o poledních hodinách, kdy množství obecenstva šlo kolem. Každý se dotazoval, ale žádný o ničem nevěděl.

»Výbuch třaskavých plynů, mnoho zabitých — stávka« to vše se šířilo kolem a každý něco nového přidával. —

Byl krásný březnový den. Slunce jarní dovedlo i tu zčernalou, zachmuřenou jámu, začazené zdivo s černými nápisy a hornickými kladivky — trochu zjasnit.

Kolem mříže několik okouřených kaštanů, jakoby nadpřirozeným úsilím snažilo se několik pupenů prorazit z okoralých větví.

Obecenstvo a diváctvo stávalo se netrpělivým a očekávalo, že něco uvidí, co zaujme pozornost, o čemž každý bude moci dále vykládat.

Hoši brzo se sebe setřásli tíhu celého okolí, měli příležitost v davu provádět rejdy, vylézat na stromy, mříže a prováděli jiné rejdy.

Stroje závodní hučely, parní píšťalky vydávaly sykot.

Strážníci každou chvíli rozháněli obecenstvo, okřikovali hašteřící se ženy.

Toliko horníci stáli tupě, němě, podobni uhelným sloupům. Jen občas zabafnutí z malé

učouzené dýmky, občasné odplivnutí, proklepání fajfky a při tom jako v zamýšlení zakroucení hlavou, prozrazovalo, že jsou to živé bytosti.

»Už ho nësu,« prolétlo celým davem.

»Žije?«

Žádný nedovedl odpovědět. Ženy vběhly do vnitř nádvoří, obecenstvo se tlačilo rovněž, že by mříže prorazilo.

Horníci, seskupení kolem jámy, musili se sami starat o pořádek, tlačili zvědavé ženy zpět.

I obecenstvo bylo tak neústupné, že vznikl všeobecný zmatek, hluk, a nikdo nevěděl, co se děje.

Za takového rozruchu nesli dva horníci spoludělníka, který byl k nepoznání zčernalý.

Skoro musili si raziti cestu, aby se dostali dále.

Ze zadu se tlačili do předu a každý chtěl vědět, kdo je to, jak vypadá, jak je mu, žije-li ještě.

Blíže stojící lidé zakřikovali obecenstvo, zatlačovali je, prosili — ale vše marno.

Všichni se tísnili ku předu. Někteří radili, co se má dělat. —

Některé ženy sesbíraly v stinných koutcích zbylý sníh, který byl tak černý, jak to uhlí, a nabízely, že postiženého budou jím třít, aby se vzkřísil.

Mezitím horníci přinesli nosítka. Již hodně otřelá — bylo znát, že už velmi mnoho podobných scén zažila.

Před nosítka lidé aspoň z části ustupovali, ale jakmile nešťastného horníka Jamroše na ně položili — a on vdechnul do sebe trochu čerstvé-

ho vzduchu, dal na jevo známku života a mdle oči otevřel — zase nastalo v davu hnutí.

»Žije.«

A všichni ho chtěli vidět, málem by nosítka umačkali.

Venku byl jen jeden dozorce a ten byl slabý zjednat pořádek.

Konečně ostatní horníci pěstmi musili ostatní obecenstvo vytlačit ven a zanesli Jamroše na nosítkách do blízké ochranné stanice, odkud po prohlídce lékařově odvezli Jamroše do nemocnice.

Nádvoří se vyprázdnilo. Jen starý invalida Roubal zametl nádvoří, sedl si na lavečku před lampárnou. Jarní polední slunce pronikavě píchalo a on v myšlenkách sledoval jeho paprsky, jak ozařovaly kouřící se haldy uhelného prachu za šachtou.

II.

Stará Rubeška přišla domů a vzbudila svého muže.

»Tak už ho našli«, vykládala. »Byl zasypany ve flecu, kaj už žaden něchodil. Je moc potlučeny, kdo vi, esli z teho vyjdě. To je trest boži. Dycky sem povidala, že to s nim dobře něskonči. Furt coši vymyšlal. Dyť vas všecky haviře poblaznil. Dybyste se rači starali o sebe. Dyť to je hrozne, furt enem schuze a schuze a co z teho. Poblaznitě svět a o pořadek se z vas žaden něstaral.«

Muž její, který po ranní šichtě se probouzel proudem řeči své ženy, mnoho jí neposlouchal a dělal, jakby ještě chtěl spát.

»Je to pořadny člověk a dycky s nami dobře držel. Enem dyby z teho vyzdravěl« odpověděl Rubeš a dával na jevo, že se mu do dlouhých rozhovorů se ženou nechce.

Byl o mnoho roků mladší své ženy. Žena jeho skoro padesátnice a on sotva něco přes třicet.

Vzal si jí před desíti lety jako vdovu po starém havíři. Jako mladík, když přišel z vojny, přistěhoval se k nim za živobytí nebožtíka a bydlel u nich jako »kvartýrník«.*)

Rubeška tentokráte ještě byla statná žena a dovedla si mladého Rubeše získat. Starala se o něho jako o své dítě. Rubeš byl neohrabaný, ne příliš vtipný člověk a proto si tím více liboval pozornosti, kterou mu věnovala. —

Nezůstalo to dlouho na pouhé pozornosti a brzo byli si úplně srozuměni. Rubeška ho dovedla tak zaujat, že si žádných děvčat nevšímal a jen na Rubešku myslil. Brzo starého souchotinářského manžela vytlačil a sdílel s ní i lože manželské.

Starý manžel stářím let a souchotinami zmořený nesměl se odvážit ani v nejmenším proti tomu co namítati, naopak musil vypomáhati různými posluhami v domácnosti.

Šichtu nesměl ani jednu zameškati, třeba už nemohl ani dýchat, na jídle ho žena zkracovávala a chudák nemohl si pomoci, ani postěžovati neměl si komu.

Druzí by se mu jen vysmáli. Netrápil se dlouho těmi poměry. Za čtvrt roku zemřel a žena jeho byla pak volna. —

---

*) podnájemník.

Vzala si mladého Rubeše, s nímž už žila, a měla nyní mladého muže.

Brzo přestal si to však Rubeš pochvalovati. Ta tam byla pozornost ženina k němu. Jednala s ním jako s klukem, ani ceknout nesměl.

Rád by se súčastnil života s ostatními horníky, chodil do schůzí a jinam, ale žena ho nepustila. Nepustila ho mezi ty socialisty a Rubeš, aby měl pokoj, raději se jí podřídil.

Neboť daleko se jí nevyrovnal v její výřečnosti a vždycky jí podlehl. Dovedla od rána do večera pořád vésti svou a nikoho nepustila k řeči.

Na kolonii, kde bydleli, žáden jí neměl rád. Každý se jí vyhnul, protože pomluvila kde koho. Naváděla ostatní hornické ženy proti svým mumužům a nejvíce horlila proti socialistům.

Brzo se zprotivila všem. Její všetečná zvědavost, pomlouvačnost ji odpudila všechny.

O všecko se musela starat, nic nezůstalo před ní tajné. Ať se kdekoli něco přihodilo na kolonii, o všem věděla první Rubeška, všude to roznesla. A zejména, stalo-li se kde neštěstí, tu hned našla toho, na koho vinu svésti a byla při tom vynalézavá jako nikdo jiný.

Vypadalo to, že má z neštěstí jiného radost, jen proto, že zase má o čem vyprávět a svoje úsudky pronášet. Rubeš sám dlouho se bránil, aby úplně nepodlehl ženě.

Sám byl docela jiného zrna než ona. Nebyl sice příliš důvtipný, ale cítil, že žena jeho pravdy nemá. Rád se súčastňoval života a byl nadšený pro organisaci a její hesla.

Jenže žena hlodala na něm bez ustání. Vždy mu sešpatnila vše, co četl v novinách,

zdržovala ho ode všeho života s ostatními, přísně ho hlídala a zlobila se s ním jako s dítětem.

Z počátku Rubeš kolikráte se jí dovedl vzepřít, několikráte utekl z domu a pak hýřil celou noc — ale vždy to dopadlo pro něho špatně. Žena ho ztloukla, po celý týden s ním nakládala hůře než se zvířetem.

Poměr ten nezůstal dlouho utajen jiným. Soudruzi si ho dobírali a Rubeš se styděl. Často ho to svádělo k novému hýření, ale jeho žena dovedla se vždy v pravý čas změnit.

Chvílemi byla opětně taková k němu jako za starého nebožtíka; když jí byl po vůli, snažila se mu doma život zpříjemniti, jak nejlépe mohla. Připravila mu hostinu, na níž nic nelitovala. Upekla mu pečeni, piva i kořalky přinesla, co chtěl. Sama si též pochutnala na kořalce. A když lihoviny působily, laskala ho, objímala, snažila se mu své stárnoucí vnady zpříjemnit.

A Rubeš se stával spokojenějším. A zvolna se do nového života vžíval. Odcizoval se svým druhům a i názory své ženy přejímal.

Jamroš byl cele jeho. Žena mu ho nemohla odciziti. Věřil mu a byl by za něho vše dal. Znal Jamroše moc roků, viděl, jak na šachtě je všechny vede a jak vše dobře vždy rozřešil a všem dobře radil.

Co Jamroš řekl, považoval svatým, a proto se ho zastal i proti ženě, když z jeho neštěstí vytloukati chtěla kapitál pro sebe.

Ale žena se nedala.

»Pro tebe je Jamroš věce než žena. Ale on

je vašim neštěštim. Furt vas navadzá*) proti všeckym a co z teho matě? Dyž ti budě zle, žaden Jamroš ti něpomože. Pomaly stavky by už dělal! A kdo by nas potem živil!«

Rubeš chtěl přerušit ženu, ale ta tomu zabránila tím, že se chystala ven, aby zvěděla novinky o znešťastnělém Jamrošovi.

Přehodila přes sebe šátek a šla k Jamrošům do protější kolonie. Přišla k bytu, bylo tam několik žen, které rozmlouvaly o neštěstí Jamrošově, a něco dětí.

Byt Jamrošův byl však zamčen a Rubeška nemohla se dostati dovnitř. Chtěla se dáti do řeči s těmi ženami, ale ty mezi tím se rozešly, poněvadž neměly valné chuti dáti se s Rubeškou do řeči.

III.

Sestra Jamrošova nevěděla nic o neštěstí, jež stihlo bratra.

Pomáhala při úklidu a prádle v jedné židovské rodině a v kolonii nikdo nevěděl, kde je a též žádnému nenapadlo, aby jí to kdo vzkázal.

Jamrošův hoch, pětiletý Václav, byl s ní. Nemohla ho samého nechat doma a brávala ho vždy s sebou, když otec byl na šichtě. Obyčejně v kuchyni posedával, trochu posluhoval a dostával za to též trochu jídla.

Jamroš nebyl tomu rád, že sestra jeho posluhuje a raději by byl, kdyby se věnovala jen domácnosti, ale těch něco peněz, co si posluhou vydělala, přece jen bylo k dobru.

---

*) navádí.

A Pavlína sama nikdy nechtěla, aby celá tíha výživy spočívala jen na bratrovi a nedala si vymluvit, aby též něčím nepřispěla. Sama byla o deset roků starší Jamroše, ustaraná a sedřená stará panna, trpící již kolik roků srdeční vadou. To jí však nevadilo, aby nepracovala od rána do večera.

Jamrošovi byli z Valašska. Jich rodiče byli chudí zadlužení pasekáři a dětem nezanechali ničeho. Jak byl Jamroš na vojně, zemřeli oba. Jamroš se už nevrátil domů a stal se horníkem, sestra jeho nějakou dobu vypomáhala u přízně a když Jamrošovi zemřela žena, tedy se k němu přistěhovala.

Jamrošovi se nedostalo žádného vzdělání. Doma na Valašsku jako hoch proháněl se po stráních horských a pásal dobytek. O školu ani nezavadil. Vlastně tam ani školy nebylo. Do nejbližší jednotřídky měl tři hodiny cesty. —

Trochu číst a psát přiučil se na vojně. Ale byl na svoje prostředí velmi důvtipný. Měl zdravý a přirozený úsudek a ten mu zjednal mezi druhy v povolání úctu.

Jak přišel Jamroš do revíru, bylo hornictví ve velkém vzrůstu. Z primitivního dosavadního hornictví rostl mohutný průmysl uhelný. Těžení se zdokonalovalo, nové šachty se zakládaly, celá řada nových odborníků moderních přišlo do revíru.

Tisíce nových dělníků bylo přijato. Byli to z části lidé z kraje domácího, ale větší část živlu polského. Tvářnost kraje se celá měnila. Z klidného a nepatrného kraje stával se rušný časem velmi bouřlivý kolos průmyslový. V blíz-

kosti uhelen byly železárny, které rostly měrou ještě rychlejší.

Dělnictvo, jež bylo přijímáno do šířících se závodů, nebylo příliš různorodé; domácí lidé byli pokorní, úslužní a pracovití, rovněž živel polský, který dovedl žíti za nejprimitivnějších poměrů životních, a přísnou disciplinou byl pobádán k stálé pilnosti.

Celá ta masa hornická byla velmi málo uvědomělá, nepřístupná vlivům jakýmkoli. Nikdo se o ně nestaral a hornictvo o sebe rovněž ne.

Teprve postupem let první rysy hornické organisace se jevily zcela primitivně tím, že kolem silnějších individualit seskupili se ostatní horníci. Na každé šachtě byl některý, který dovedl vystihnouti za všecky jiné, že způsob jich života je bědný a nuzný, že se s nimi nakládá nelítostně, že jich výdělky jsou špatné.

Kolem těch se sdružovali jiní a vznikal mezi nimi odpor proti zaměstnavatelům. Netroufal si to nikdo hlasitěji vykřiknouti, ale mezi sebou to šířili a odpor s jich postavením rostl vůčihledě.

Na jámě X. byl Jamroš takovým bezděčným téměř organisátorem. Cítil za všechny jiné, svolával je ke schůzím, způsobem neumělým na schůzích poukazoval na jich bídu a nouzi. Ostatní soudruzi věřili mu na slovo, třeba Jamroš sám nedovedl jim říci, jak tomu odpomoci. Ale již tím, že dovedl upozorniti na jich stav a poměr k zaměstnavatelům vzbuzoval v nich jakousi útěchu.

U závodního byl Jamroš v oblibě. Byl spolehlivý, přesný, ve vystupování umírněný; i

jeho představení uznávali jeho inteligenci. Ale jakmile se donesla zpráva nahoru, že popouze lid, upadl v naprostou nelásku u svých představených.

Byl obsypáván výtkami, že je lenoch, že jeho práce nestojí za nic, stále vyšetřován pro různé neopatrnosti. Vypovědět ho závodní nechtěl, aby to tím více nepopudilo ostatní horníky, ale dávali mu nejhorší práci, posílali na místa nebezpečná.

Výdělky se krátily a všude cítil Jamroš, že je v neoblibě a že úmyslně mu stěžují práci.

Snášel to klidně. Mnoho k tomu přispěla jeho žena, která útulnou domácností životní strasti mu ulehčovala. Byla to hornická žena, jakých v revíru bylo málo. Jamroš se s ní seznámil brzy po svém příchodu z vojny. Pocházela z jedné slezské dědiny, kdež její otec byl chudým domkařem.

Do města šla sloužit. Nejdříve byla u dětí, pak sloužila za kuchařku v jedné úřednické rodině. Byla jemná, pracovitá, příjemná a mnohému se přiučila v rodinách, kde sloužila.

Jamroš ji tam poznal. Přilnuli k sobě velmi brzo. Jamroš byl statný hoch, a ona mu byla oddána naprosto. V té době ještě Jamroš se nestaral o veřejnost. Šel tam, kam ho táhlo mládí. Práce ho valně netížila, dovedl rychle pracovati a sotva jej klec těžní vytáhla nahoru, zapomněl na všechny svízele a celou bytostí dlel u své lásky — Hedviky. Prožili tak rok svého krásného mládí. Třeba oba žili v poměrech ne valně utěšených, volných chvil bylo málo, kdy se mohli sejíti, přece ty chvilky, co spolu trávili, bylý jim vším a byli šťastni. Oby-

čejně nedělní odpoledne bylo jejich, kdy měli oba několik hodin volno.

Chodívali spolu na procházky, jež obyčejně končily na některém dělnickém výletě nebo v tančírně některého hostince na periferii města.

Známost jejich nezůstala dlouho platonickou. Oba dva mladí, sobě úplně oddaní, byli brzo svými úplně. Procházky v přírodě a na výletech, vířivý tanec, v dráždivém puchu hostinském, končíval vzájemným objetím, úplným splynutím.

Následky se dostavily brzo. Hedvika se cítila matkou. Jamroš se dlouho nerozpakoval. Dostal panský byt a přivedl si do svého krbu mladou žínku.

Žil skromně, poněvadž jich příjmy byly skromny. Hedvika si přinesla 200 zlatých, uspořených ve službě, a s nimi si založili domácnost. Byli šťastni, zejména když se jim narodil zdravý hošík Václav.

Brzy však zavanul ostrý vítr v jich klidnou a spokojenou domácnost.

Na závod přišel nový závodní, Němec z Tyrolska. Až dosud na závodě byl život patriarchální. Starý závodní, který se na to místo vyšinul bez jakýchkoli studií a zkoušek, jen na základě praxe, žil s lidmi ve shodě. Ctili ho jako otce. Udělali mu vše po vůli, poněvadž uměl s nimi jednat. Byl přísný, ale všichni cítili, že s nimi žije, že jim nechce ublížit, že s nimi dobře smýšlí.

Odešel do pense a na jeho místo přišel nový, mladý závodní.

Sotva nastoupil, už bylo cítit nový režim. Všude zaváděl němčinu, s lidmi nepromluvil, našel si několik slídičů, kteří mu vše donášeli, předpisy, které až doposud samoděk se zachovávaly, byly zostřovány stále novými nařízeními, které nebyly ani potřebny.

Několik starých nepohodlných lidí bylo dáno do pense.

Horníci brzo ucítili, že už nemají závodním svého starého tatíčka a že nastupuje režim svévolný, bezcitný.

Teprve nyní uvědomili si vlastně svůj bědný stav. Poznali, jak celá jejich existence spočívá na nitce, že jich výdělky jim nestačí na výživu, že život je neutěšený.

Stížnosti se množily, odpor rostl a s ním i vzdor k představeným.

První, kdo proti změněným poměrům reptal, byl Jamroš. Vynikal inteligencí nad druhé a proto tím více se ho dotkla nepříznivá změna.

Na šachtě všichni druzi přicházeli k němu se stížnostmi, a spoléhali na něho, že snad jim pomůže.

Nikdy nebylo na jámě tolik vzruchu, jako právě v tyto dny. Horníci jednotliví v úzké štole nataženi, aby se dostali k uhelnému kamenu, měli mysl plnou různých úvah. Na mysli jim tkvěla stále myšlenka, pro koho své síly tak napínají, jen aby urvali kus černé země, proč všechen ten užitek z tisíců těch paží, které zde provrtávají tuto uhelnou zemi, má připadnouti jednotlivcům. A přece, vždyť oni to mají v moci, na nich to záleží, oni jsou to, kteří bohatství ze země vynášejí a při tom žijí nuzným živo-

tem, bydlí v doupatech, rodiny hladoví, děti nezdravotou mrou.

A když při vyfárání v těžní kleci několik horníků se sešlo, sevřeni se všech stran, tu jakoby v těch několika minutách všichni si vše řekli. Všichni mysleli na tutéž věc, všichni si ihned porozuměli, aniž mnoho slov vyměnili.

Venku už obyčejně stála celá skupina lidí kolem Jamroše.

»Spojme se,« byla jeho slova. »Sam žaden z nas nic nesvedě. Všeci za jedneho a jeden za všeckych. Dokud buděm jako otroci, žaden nam něpomože. Až pani poznaju, že se doveděme tež ozvať, daju nam po pravu, co nam patři. Haviř něma nikdě zastani, ani jeho rodina, mušime se braniť sami.«

Taková slova našla vždy velký ohlas mezi hornictvem. A šířila se bleskurychle všude. Na všech šachtách bylo pozorovati jitření, poněvadž všude byl zaváděn podobný nový režim.

Jednoho dne byl předvolán Jamroš do závodní kanceláře.

Dosud nestál před novým svým závodním. Nový závodní byl jedním z protekčních lidí, kteří v tu dobu byli houfně v revíru z německých zemí usazováni na čelná místa. Povahou byl, jako celá řada jemu podobných německých lidí: pánovitý, domýšlivý, ale v jednání vždy jemný a uhlazený. Život ho nětížil, trampot si nepřipouštěl, rád užíval života a místo závodního sloužilo mu více k tomu, aby měl společensky dobré postavení. Zodpovědnosti, zájmu o věc si nepřipouštěl. Pocházel z rodiny vysokého německého úředníka, od mládí vyhýčkán, v těch nejpříjemnějších kruzích se pohyboval,

studia svá za působení všemocné protekce s nejlepším prospěchem vykonal, třeba do věci nepronikl a nezískal si ani v nejmenším odborné znalosti. Měl jistou dávku velkomyslnosti, ale jen pro ty, kteří dovedli se mu zalichotit a projevovat pozornosti a pocty, jež jeho samolibosti hověly.

Na závodě zavedl nové řízení a ostřejší režim, jen aby dovedl imponovat a nahradit nedostatek odborných znalostí. Sám v tom směru cítil nedostatky, zejména ve směru praktickém. Aby to nebylo patrno, zaváděl nové změny a přísnosti v různých věcech podřadných, při různých hlášeních, fermanech, jednáních. Zaváděl disciplinu vojenskou, na niž byl zvyklý ze své vojanštiny, zakládaje si nesmírně na tom, že byl poručíkem u dragounů, kdež si zjednal známosti s různými šlechtickými kavalíry.

Jamroš předstupuje prah závodní kanceláře, očekával bouřlivý výstup se závodním. Ale byl na omylu.

Závodní ho chtěl vlastně poznat, poněvadž o něm mu stále donášely zprávy, jako o člověku, který pobuřuje na šachtě hornictvo.

Jamroš stál před ním skoro zmaten, když závodní jen letmo ho přehlédl a pak si ho ani nevšímal, sedě u svého pracovního stolku, čta německé noviny.

Byla chvíle trapného ticha, když závodní dočítal svou denní stravu. Závodní, neznaje česky, ani ho neoslovil, jen nedbale promluvil několik německých slov k úředníku, který vedle u sousedního stolu hrabal se v papírech.

Byl to starý, seschlý úředník, který už po desítiletí na závodě prováděl písařskou prá-

ci. Stal se úředníkem ze staré obecné školy a žádné větší práce se mu nemohly svěřovati, za to však vynikal otrockou oddaností o svým představeným. Původem svým byl Čech, ale měnil svou národnost podle toho, jaké národnosti byl právě jeho představený, před nímž vždy s velkou ponížeností vystupoval. A nebyla to líčená podlízavost. Byla to maska vrostlá do krve a masa.

A když zejména nový závodní přišel, který znamenal proti dřívějšímu úplný opak, tedy tím více se snažil jemu dokázati svou úslužností a podlízavostí, že v něm má úplnou oporu a že je ve všem a vždy jeho.

Když mu dal p. závodní několika slovy německými pokyn, aby Jamroše varoval před jeho jednáním, naskytla se mu vítaná příležitost, aby ukázal, jak platné služby může p. závodnímu prokázat, a jak mu může býti potřebným.

Nikdo by nečekal, že z toho tak zotročilého úředníka může se státi přímo despota, když může ukázati svou moc. Se zlostným opovržením v očích obrátil se na Jamroše a obsypal ho nejhoršími nadávkami. Nazval ho lumpem, darebou, buřičem, který popouzí lid a že se mu to dále trpět nebude, že ho vyhodí, že takových lidí nebudou trpět na šachtě a chtěl-li Jamroš slůvko promluviti, křičel z plných plic a nadávky se opakovaly znovu a znovu vyčítán mu byl jeho výdělek, byt panský. Na konec ho vyhodil ven.

Jamroš nebyl povahou vzpurný. Spíše byl měkké, myslivé povahy, která když některé věci se věnuje, úplně se jí oddá, je důsledný a

neústupný pro věc — ale v takových chvílích, když je osobně napaden a to hrubě, nedovede se ani bránit a je bezradným. Jiného dovede se zastat, ale sebe nikoli. Ani nevěděl, jak se dostal před dvéře kanceláře. Trpce uražen, sám hanbil se před sebou, že je takovým tvorem, s nímž se může tak jednat.

Vztek necítil, ale lítost nad sebou samým.

Ale jak se blížil domů zcela jiná úzkost se ho zmocnila. Opouštěl svou ženu, která byla ve vysokém stupni těhotenství, se zřejmými známkami nemoci. Trpěla horečkou prudkou a už před několika hodinami poslal pro lékaře, který však dlouho nepřicházel. Přišel domů, setkal se s doktorem u vchodu a hned seznal, že je zle. V městě zuřila epidemie tyfová a žena jeho stížena byla tou nemocí. Lékař před ním netajil, že to nevydrží.

Předčasně ještě téhož dne porodila žena mrtvé dítě a několik hodin na to zemřela. — —

Jamroš byl zdrcen. Všechna tíha služby byla mu maličkostí proti neštěstí, jež ho stihlo v rodině. Ztratil svou milovanou ženu, matku svého dítěte.

IV.

Na šachtě se poměry stále horšily. Nový závodní, který svou působnost nezačal sice s nepřátelskou tendencí proti lidem pod ním zaměstnaným, ale neznaje jej, jeho ducha, ani neovládaje dostatečně praxi závodu, zaváděl novoty, které se neosvědčovaly, dostával se stále ve větší rozpory a nesnáze s dělnictvem. Čím ví-

se předpisů, tím méně se zachovávaly, nehody a nesnáze se množily. Závodní se stával roztrpčeným a nevrlým, dřívější hladkost se měnila v neurvalost, stával se prudkým. Dříve s lidem ani do styku nepřicházel, ale nyní je peskoval a pronásledoval. Stížnosti se množily, dělníci se vypovídali a nic to nebylo platno. Horníci pak skutečně mu mnohé věci dělali na vzdor a na závodě nastal naprostý nepořádek.

Závodní teprve poznal, že život nejsou jen studie, společnosti, salony, společenské zdvořilosti, ale že život žádá po člověku i zodpovědnost, zejména svěřeno-li mu rozhodující postavení.

A třeba měl protekce sebe více, přece se po něm žádala práce i rozumné vedení — a to vše působilo na něho, že z dřívějšího elegantního a uhlazeného pána stával se usurpator, který na závodě zaváděl krutovládu a který se domníval, že terorem, pronásledováním dělnictva, ohrožováním jich existence zjedná pořádek, který nedovedl zachovati odbornou prací a praktickým konáním. —

V dělnictvu odpor vůčihledě rostl. V děrách uhelných klíčily v něm myšlenky odvety, závodní byl nenáviděn a odpor jich se neomezil jen na něho, nýbrž i na dozorce a všechny, kdo vykonávali rozkazy závodního.

Dozorci neméně trpěli pod ním. Ti odnášeli nejvíce jeho hněv. Na ně svaloval všechnu vinu a příčinu, že poměry na jámě nejsou utěšené.

Na ty si nejvíce troufal, věda, že jsou ještě více proti němu bezbranní, že si nemohou troufati ani hlesnout. Dozorci pak proháněli

horníky, nutili je vykonávat rozkazy, plnit předpisy, ale všechno se dělo tak těžko a tak vynuceně, že i těžba vázla.

Horníci si dole našeptávali »Nebuděm robit. Zastavime robotu at se zavodni robi sam.«

Stále přicházely zprávy, že ten neb onen vypověžen z bytu, ten neb onen vyhozen z práce a že je na mizině s četnou rodinou.

Následkem všeobecného nepořádku i úrazy se množily. Každou chvíli nějaké neštěstí se v dole přihodilo a to vše popouzelo hornictvo tím více.

»Pryč se závodním!« tanulo všem na mysli na celé šachtě až do posledního pracovníka.

»Jamroš nam muši pomoct a poradit,« bylo jednotným míněním všeho dělnictva.

»Ten nas povedě, zastavime robotu a něpujděme zpatkem do roboty, dokeď nam nědaju inšeho zavodniho.«

Hnutí hornické vymanilo Jamroše z lethargie, do níž upadl po smrti své ženy. Vzchopil se a stal se rádcem svých spoludruhů.

Varoval své druhy před ukvapením. Radil, aby počkali rozhodné chvíle a pak, že musí vystoupit všichni najednou. Dohodnout se musí s ostatními šachtami. A ne jenom žádat odstranění závodního, ale zvýšení mzdy, lepší byty, lepší ochranu proti nebezpečí.

Všichni mu dali za pravdu. Jamroš v kruhu svých druhů a v myšlenkách o lepší budoucnost hornictva, zapomínal na bol, který ho svíral po smrti nebožky ženy, ale když přišel domů a podíval se na svého syna Václava, na jeho

černé po nebožce oči, bylo mu znovu bolně u srdce.

Skoro si vyčítal, že se stará o druhé a že tím hoch trpí. Viděl jeho tázavé oči, které vždy sledovaly otce, kdykoli přicházel a odcházel, jakoby chtěly zvědět, co otec podniká. Jamroš viděl, že hoch jeho je chytrý, bystrý a chápavý a chtěl by s ním býti stále a přece se vidávali málo, protože byl stále v práci, nebo na schůzích. Často, když přišel domů a viděl ho v posteli spáti s jeho sestrou Pavlínou, dlouho a dlouho se na něho díval, sledoval jeho tahy, jeho dech a přemýšlel, co z něho bude a při tom úzkost ho naplňovala, když si vzpomněl, že jeho postavení je nejisté, že každou chvíli může dostati ze závodu výpověď. —

Dlouho stál před jeho postelí a díval se na spícího hocha, když odcházel na svou poslední noční šichtu. Radostí ho naplňoval pohled na jeho pěknou dětskou tvář a zároveň bylo mu nepříjemno, že ho opouští. Pocit nejistoty se ho zmocnil. Teprve když uslyšel pískot mlhovky na šachtě, políbil hocha na čelo, odloučil se od něho.

Venku potkal již několik havířů, jdoucích v dřevěných cuklích*); jich klepot o kamennou dlážku dodával důrazu jich prudkým slovům a gestům. Mluvili o stávce.

Jamroš zašel s nimi za vrata závodu a tam se rozešli, aby se připravili k sjetí do dolů.

Z této šichty Jamroš již nevyjel. Nikdo nevěděl, kde je, až druhého dne nalezli ho zasypaného ve štole, kterou se už nechodívalo.

---

*) pantoflích.

Málo kdo si troufal ke štole té jen přiblížiti. Mezi horníky kolovalo o ní mnoho pověstí o horském duchu a mnoho neštěstí se už tam přihodilo.

Bylo zakázáno i štolou tou chodit. Nikdo nechápal, jak se tam Jamroš dostal. Neštěstí toto vzbudilo mezi horníky velké vzrušení.

V.

Pavlína vracela se k večeru domů ze své dvoudenní práce. Prala někde v rodině prádlo. Václava vedla za ruku. Šlo se jí těžko. Dvoudenní praní ji velmi zmohlo a těžko popadala dechu. Zkrátila si cestu kolem šachty. Nahlédla přes plot do strojirny. Viděla otevřeným oknem strojníka Řehulu stát před obrovským železným kolosem, jak drží v rukou páky těžního stroje a čeká na znamení zvonku, aby uvésti mohl těžní klec do pohybu a tak řídil sjezd dolů a nahoru.

Pavlína ho zřela v modré dělnické halence, jak stojí nehnutě, jakoby prováděl mechanickou práci, ale téměř kamenný výraz jeho obličeje s upjatým zrakem na stroje a daleko vypínající řemeny svědčily, že je si vědom své zodpovědnosti, že jen jediný jeho chybný hmat mohl by ohrozit životy dělníků na kleci se nalézajících.

Pavlína se mimoděk zatřásla. Skoro se bála toho člověka, který jako červík uprostřed ohromných železných strojů zde stál a jimi ovládal.

Připadlo jí na mysli, že to věčné spouštění a vytahování těžní klece stane se kdys osudným pro ni, pro její nejbližší.

Snažila se zaplašit tyto chorobné obavy, které se vždy u ní objevovaly, když její stará nemoc se ozývala.

Za chvíli byla v kolonii. Už se blížila k jich domku, ve kterém bydlely čtyři rodiny hornické. Zdálo se jí nápadným, že všichni v sousedství na ní jaksi divně pohlížejí.

Pohlédla do zahrádky před domkem, kterou chtěl Jamroš dnes po šichtě přes den přeorat. Viděla, že zahrádka byla netknuta.

Zrychlila krok. U vrátek už stála sousedka.

»Už vitě, co je z Jamrošem?«

»Co?« — ulekaně ze sebe sotva vypravila.

»Či vam ešče žaden nic něpovědal?«

»Ježiši Maria — neštěstí?!!«

»Nělekejtě se sušedko. Dopoledňa ho odvezli do špitala. Upadnul v šachtě a trochu se poškrabal.«

Pavlína sevřela prudčeji hocha za ruku a jak mohla spěchala k nemocnici.

»Co se stalo tětko? Kaj to iděm? Kaj je tatínek?« — ptal se hoch.

Pavlíně sevřelo se v hrdle, že nemohla ani odpovědět.

V nemocnici je nechtěli zprvu k nemocnému ani pustit, lékař však dal mávnutím ruky svolení beze všeho, třeba nebyla hodina návštěv, jako že už je vše marno.

Nemocnice byla nemocnými přeplněna. Jamrošovi narychlo připravili lože v koutku

chodby. Ležel nehnutě, tváře zmodralé, úplně apaticky.

Byl v bezvědomí, oči obráceny v sloup. Pavlína s hochem přistoupila k loži. Nemohla se zdržet pláče.

Jamroš jako by cítil blízkost svých známých, probudil se z lethargie a natáhl ruku.

Ruka se dotkla ramene Václavova. Oči jeho vypouchlé, naběhlé krví, upřely se na Václava, jak by posledně chtěly k Václavovi promluvit a žádaly ho, aby nezapřel svého otce.

Více už nemohl, upadl zase v bezvědomí. Hodinu na to zemřel. Zpráva nemocniční zněla, že následkem zranění vnitřních podlehl.

VI.

Na konci závodní kolonie byla hospoda. Nájemcem byl žid. Zvenčí činila dojem odpudivý. Zčernalá, rozbitá okna zalepená papírem, zdi otlučeny s četnými trhlinami, že by jimi ruku prostrčil.

Na rohu, směřujícím ke koloniím, byl vchod do nálevny. Byla prostorná s primitivními stoly a lavicemi. Vnitřek činil dojem, že po léta nebylo tam nic čištěno. Po stěnách bylo rozvěšeno několik obrázků, ale ztěží bylo lze poznati, co představují. Blízko výčepu visel dřevěný kříž s ukřižovaným Kristem. Ihned u dveří byl výčep. Hostinský stál u něho od rána do večera. Sem tam načepoval sklenici piva vrchovatě naměřenou a jinak stále naléval do židlíkových láhviček kořalku. Za ním na vysokých ohmataných stojanech byly spousty ta-

láku, sirek, baňatých láhví s kořalkou, pečený hléb, žemle a j.

Před ním na pultě pod skleněným příklopem byly sestarlé a sezelenalé tvarůžky, na mise různé vuřty, hodně okoralé.

K posluze měl hostinský sestárlou sklepnici, která s nevyspanými rysy v obličeji, s načechranou hlavou, přepásána bílou zástěrou, obsluhovala a roznášela.

Plno bylo v hostinci. Vřískavý ariston vrzal bez upřestání odrhovačky. Kolem pultu bylo několik horníků, jak přišli z práce, i na schodech postávali, okusovali kus chleba a zapíjeli kořalkou.

Na lavici sedělo několik horníků v kroji hornickém. Přišli z pohřbu Jamrošova, kdež mu zavolali na poslední jeho šichtu poslední »Zdař Bůh!«

Už se smrákalo, petrolejová lampa uprostřed jizby čadila. Horníci všichni kouřili z dýmek bez přestání. Nebylo možno ani rozeznat jednotlivce pro dým v místnosti. Černé postavy v černé atmosféře činily dojem až příšerný.

Žádný nic nemluvil, jen občas důkladné zaklení bylo slyšet.

Ariston přestal hrát a ticho bylo v celé nálevně. Nikdo v tom okamžiku nemluvil. Někteří stáli a zaměstnávali se svou dýmkou, jiní se opírali o pult hostinského, jiní byli opřeni o stůl. Bylo ticho, jen jak se kdo pohnul, bylo slyšet klepot cuklí.

V rohu na levo seděl na židli horník Vražil. Rozsvěcoval si o kalhoty sirku, aby si zapálil dýmku a přemýšlel o něčem. První sirka se mu přelomila, při druhé hlavička odletěla.

»Pšakrev!« odplivnul si a zaklel. Hodil sirkami o zem a jáko sám k sobě rozmlouval.

»Šak to něni enem tak samo v sobě. V tym muši coši byť. Ja sem ho viděl posledni raz jak šel na pravo ku temu zakazanemu rabuňku. Ešče volal sem na něho, aby tam rači něšel. Un ni mi něodpověděl a od teho času sem ho už ani okem něviděl. Ale čemu též tam lez? Sam od sebe či ni. A dyž už tam šel, tak podaremni ni. Inak ni, enem se ho chtěli jakši zbyť. Toto budě.«

Všichni se obrátili na Vražila. Věděli, že mluví o Jamrošovi. Shlukli se kolem něho.

»Ty coši viš o tym! Poviz též co! Ehe, un budě mět pravdu, chtěli se ho zbyť, tak ho tam hodili, aby ho to tam zasypalo. A za to za nic ineho, enem že se nas zastaval. Šak my se jim za to mušime pomštit.«

Nebylo jednoho, který by nebyl přesvědčen, že Jamroš nezemřel smrtí přirozenou. Jeden druhého o tom přesvědčoval.

»Na dole to je hned. Zatahnu člověka a už je no nim. A gor takovy jako byl Jamroš. Ten ma potem hromske časy od tych, kerym se něda. Oni se ho došť bali, tak něvěděli co by nejhoršiho enem mu udělali. Přičina se dycky jakaši najdě.«

»Němožeme to tak něchat« pěstmi hrozili proti šachtě, proti bytu závodního. »Pujděm na něho.«

V hostinci začalo stále větší rojení. První pochpoil situaci hostinský. Nerad byl, když vzniklo takové jitření. Popuzoval sice horníky vždy proti závodnímu a živil v nich nespokojenost, která končila vždy radou, aby to zapili.

Ale jakmile pozoroval, že tato nespokojenost propuká dále, tedy vždy se snažil vše utlumit, poněvadž takovým ruchem trpěla pravidelnost jeho obchodu. Zejména bál se stávky, aby nepřišel o obchod, kdyby hornictvo nic nevydělávalo.

A proto vždy takové výbuchy nespokojenosti ihned z počátku utlumil. A tak to bylo i nyní. Ariston nechal znovu vřískat, sklepnice i on běhali od stolu ke stolu, pobízeli k pití, dolévali, sklepnice se natahovala přes stoly, přitlačila se na toho a onoho, jen aby jich pozornost rozptýlila.

Na mnohých byly zřejmé účinky alkoholu. Už jen vyráželi ze sebe skřeky. Vyhrůžky, nadávky, jichž poslední slabiky již v hrdle zůstávaly, lítaly z místa na místo, ale nikdo se nepohnul od své lahvičky, třeba sebe více se chystal na zvodního.

Za takové situace vběhla do nálevny Rubeška. Ve spodní sukni, rozcuchaná. Bylo vidět, že už spala. Když se probudila a viděla, že Rubeš není doma, zrovna běžela do hospody.

»Kaj je ta moja ožrala« první slova její byla. Rubeš jen seděl za stolem, poslouchal a pil. Nevěděl, má-li souhlasiti či ne, o čem jeho spoluhorníci mluvili. Jen pil. Hlava, podepřena rukou, skláněla se už na stůl a cosi jen beblal.

Sotva uslyšel Rubeščin hlas, nadzvedl kalné oči. »Ty si je to?«

»Ja ti dam ty mrcho! Hybej ale už do chalupy, dy to je hrozno, všecko enem přechlaščeš!« rozrazila havíře a jako furie přiskočila k svému muži.

Pěstmi ho tloukla, kopala a Rubeš jen líně zvedal ruce, jako by se jimi oháněl.

»Už, ale už . . .« Sápala se na něho žena.

Druzí horníci měli dávno zlost na Rubešku a když si tak počínala, dlouho se nerozpakovali — a už byla u dveří a tam ji se schodů vyhodili ven. Sklouzla a upadla na schody.

Rubeška zlostně jako štika sebou mrskla, byla by se dala do rvačky se všemi ostatními, ale když jí znovu zatlačili a smáli se jí na celé kolo, tu teprve se jí zmocnila zlost, pěstěma hrozila, zuřila, dupala, nadávala, jak jen ona to dovedla.

Všichni se jí kolem smáli a to jí stále více popuzovalo. Lítala z místa na místo. Co dva kroky se obracela a zuřila znovu

Brzo však se okolním zmrzelo to divadlo a nechali ji zuřit.

Rubeš zatím zůstal sedět a nevěděl co činiti. Chytil židlík kořalky před nim stojící a jedním douškem ji vypil. Tím však se dorazil. Hlava mu klesla na stůl a tvrdě usnul v několika vteřinách.

Dřívější nálada mezi hornictvem se úplně změnila. Všichni se bavili tím, jak vyplatili Rubešku. Vtipy nehledané lítaly na Rubešku a spícího jejího muže.

Mezi tím už počal hostinský vyklizovat hospodu. Obracel stoly, pobádal druhé k odchodu. Místnost se dosti brzy vyprázdnila. Jen Rubeš zůstal sedět spící a kolem něho několik ho probouzelo.

Trvalo to dlouho než ho mohli probudit a chytit za paže a vléci domů. Když šli kolem šachty, zasupěla pára, Rubeš prohlédl a vida

ohně koksoven, obrovské stroje před ním supící, jakoby přicházel k vědomí.

Postavil se pevněji, uvolnil si jednu paži, pěstmi zahrozil k šachtě a kvakal: »Dy ja ti — dam.«

Průvodci se mu smáli: »Kemu — robě?«

»Ni — ni —« koktal dále Rubeš — »a temu našemu zavodnimu, za teho sudruha Jamroša.«

»Ty by si temu dal!« druzí na to a zavedli ho domů a ztratili se spěšně, aby nepřišli s Rubeškou do styku.

*

Pavlína celou noc nespala. Uvažovala o budoucnosti Jamrošova hocha. Na celém světě nikoho neměl nežli ji. A ona cítila, že sil její je na mále a že sotva Václava vychová.

Ubohá, opuštěná sirota, jak jí osud zatočí?

Ze závodního bytu musejí se do 14 dnů vystěhovat. Co potom? Pavlína byla rozhodnuta, že v některém domě najme si sklepní místnost, jež zařízena je pro prádelnu. Tam se přestěhují s nejnutnějším nářadím a posluhou a praním si vydělávati bude denní chléb.

VII.

Vladislav vracel se ze svých technických studií a cest domů. Urychlil svůj příchod, poněvadž došla jej zpráva, že otec churaví.

Po delší době spatří opětně obrovské závody, chrlící obrovské spousty ohně a kouře,

uvidí to obrovské mraveniště lidí, kteří v překotné práci shromažďují kapitál. Celý ten kolos, který zde supěl před ním, byl dílem jeho otce. On jej stvořil a přivedl na nynější výši, on ho řídil po léta.

Vladislav byl určen, by toto dědictví otcovo převzal, měl se státi pánem tohoto kraje.

Bezděky se zachvěl a sám srovnával se s otcem svým, zda bude míti tolik energie, by v práci otcově pokračoval dále.

Celé půl století práce otcovy tanulo mu na mysli. Otec sám mu nikdy o tom nevypravoval. Byl málo sdílný, uzavřený, jen několika slovy dovedl nejdůležitější zařízení zaváděl, ale málo kdy dal se s kým do důvěrnějšího rozhovoru. Ani s vlastní rodinou ne. A byl-li kdy hovorným i veselým, tedy nerad mluvil o věcech svých vlastních.

Vladislav však zejména v pozdějších letech studoval celou životní dráhu svého otce, jeho tvořivého ducha i pracovní energii.

Do tohoto kraje dostal se otec jeho před několika desítiletími. Před tím jako mladý člověk byl zaměstnán na statcích knížete Salma v Blansku. Starý kníže Salm byl téměř před úpadkem. O své statky a závody se nestaral a správcové jeho tak hospodařili, že by starého knížete přivedli na mizinu.

Otec Vladislavův celé to hospodářství viděl, poznával, kam to spěje, a považoval za svou povinnost starého knížete na to upozorniti. Vyžádal si audienci a otevřeně knížeti sdělil, že jeho hospodářství je u konce. Rovněž však ho na to upozornil, že na Slezsku má uhelné závody, kteréž jsou rovněž zanedbány a téměř nic

[illegible]. Ty však [illegible] hospodářským základem jeho domu. Kdyby jim náležitá pozornost věnována byla, staly by se bohatým zdrojem příjmu a vynášely by více, nežli všechny ostatní statky jeho.

Starý kníže zvyklý svému konservatismu a tradicionelnímu životu, nechápal, co mu zde jeho mladý úředník navrhuje. Spíše to považoval za opovážlivost, nežli za oddanou radu svého úředníka, jemuž se protivilo nepoctivé hospodaření knížecích správců.

Kníže Salm nedal sice jemu na jevo nějakou nelibost, ale nedbal toho. Formálně ho vyslechl, ale sám si o něm utvořil úsudek, že je to mladý nezkušený člověk, který by se rád dostal v jeho přízeň. Nechápal, že by jeho hospodářství bylo vadné, vždyť už léta se tak hospodaří. A jeho doly na Slezsku? Jaký to nápad? Jak by uhlí mohlo vynášet více nežli statky?

Kníže Salm žil ve Vídni, byl tajným radou, byl vynikající osobností v předních kruzích a celé jeho působení omezovalo se na styky s generalitou, diplomatickými a dvorními kruhy.

O svých statcích věděl jen, že mu zabezpečují stálý příjem k jeho representantnímu životu a vůbec neexistovala pro něj myšlenka, že by ten příjem mohl býti něčím ohrožen. —

Brzo však železná nutnost přesvědčila ho o jiném. Hospodářství jeho klesalo stále více, až konečně se to doneslo k starému knížeti, na kterého začali doléhati věřitelé a příjmy se stále krátily.

Teprve nyní se knížeti vyjasnilo a on vzpomněl si na svého mladého úředníka, jak jej před nedlouhou dobou varoval.

Ten mezitím opustil knížecí službu, poněvadž nechtěl tam své mladé síly ubíti.

Kníže však přes to požádal ho, aby se k němu dostavil.

Jednání knížete bylo zcela jiné, nežli při prvé audienci. Tentokráte v plném vědomí svého knížecího lesku, vlivu, moci a jmění neměl ani pomyšlení, že by mladý úředník mohl pro něj něco více znamenat nežli pouhá síla v jeho závodě.

Dnes cítil, že je hospodářsky ruinován a s tím zhrouceno i jeho postavení, vliv, styky a vše, na čem si zakládal. Proto i jeho jednání bylo jiné.

Ačkoli se snažil dodati si autoritativního vzezření, bylo pozorovati na něm, že celou spásu skládá na toho mladého úředníka a že sám si nemůže pomoci.

»Přesvědčil jsem se,« slabým hlasem německy k němu promluvil, »že jste měl pravdu, když jste mne upozorňoval na nepořádky v mém hospodářství. Já nemohl tomu ihned uvěřiti, poněvadž jsem důvěřoval svým správcům. Bohužel přišel jsem k poznání, že mne neinformovali správně. Ale to není hlavní věcí, proč jsem si přás s Vámi promluvit. Jde mi nyní o uhelné závody na Slezsku. Rád bych je zvedl a postaral o jich zdokonalení a chci je svěřiti správě Vaší. Vím, že jste dobrý odborník a že se na Vás mohu spolehnout. Nechci Vás však míti pouhým správcem, nýbrž svým společníkem a polovici čistého zisku chci ponechati Vám.«

»Jasnosti, na to nemohu přistoupit. Vy mi něco nabízíte, čeho dosah Vám není znám. Kdybych přijal Váš návrh, jednal bych stejně ne-

poctivě, jako dosavadní správcové Vaši. To, co mi nabízíte, znamená obrovské jmění a já to nemohu přijmout, poněvadž nejste si vědom jeho výše. Milerád však ujmu se správy Vašich závodů i s menším podílem na zisku a věnovati chci se úplně jim a buďte, Jasnosti přesvědčen, že se ve mne nezklamete.«

Zřejmě potěšen kníže Salm podal jemu ruku na znamení, že přijímá ho za ředitele svých dolů. Smlouva ujednána na deset let, podíl z čistého výtěžku 20%.

VIII.

Ostravsko.

Celý kraj viděl Vladislav před sebou, když přijížděl domů. »Černé království«, jehož zakladatelem i hlavou byl jeho otec po několik desítiletí.

Vzpomínky kroužily mu hlavou. Již ze svého dětství se dovedl upomenout, jak otec jeho byl ředitelem dolů Salmových. Jeho příchodem změnil se celý ráz revíru. Nejen, že zvelebeny byly závody knížecí a změněna úplně celá výroba, ale i ostatní závody se dle toho zařizovaly.

Kníže Salm se během krátké doby úplně finančně zrestauroval a celý nový ruch v revíru nezůstal nepovšimnut i ostatními kruhy, zejména obchodními. Finanční svět teprve nyní začal se zajímati o uhelný revír ostravský. —

Velké firmy vídeňské a drobní obchodníci židovští z Haliče i odjinud houfně se obraceli na Ostravsko. Ti pak rozproudili po celém

kraji i dále obchod s uhlím. Otec Vladislavův jako geniální vojevůdce dělal plány, hloubil nové šachty, stále nové zdroje nalézal, staré doly těžily několikanásobně a ti drobní židovští obchodníci, jako včelky roznášeli pel, sprostředkovali obchody, starali se o odbyt uhlí.

Byli nepříjemní, dotěrní ti židové. Otec Vladislavův měl s nimi nemalé potíže. Naléhali na něj neustále a nikoho jiného k obchodu nepustili.

Ať s nimi jednal mírně nebo ostře, vždy jich měl plno kolem sebe. Předstupovali před něj s dotěrností až protivnou a jeden druhého předstihoval, jen aby strhl větší obchod na sebe.

Jednoho dne hlásil se malý, trochu přihrblý židáček o přístup k řediteli. V dlouhém kaftanu, sametové čepici na hlavě a dlouhými licousy po stranách obličeje, s drobnýma očima nečinil příliš důvěřivý dojem.

Nechtěli ho k řediteli připustit, ale židáček se nedal odbýt, až si vymohl přístup. Ředitel byl zaměstnán právě novým svým plánem, týkajícím se reorganisace závodů.

Když mu byl ohlášen nový host, nechal ho chvíli čekat, než si ho dal předvolati.

Židáček s největší úlisností a pokorou předstoupil před něj a domáhal se jeho přízně. Mluvil německy jargonem židovským. Ale nebyl toho druhu, jako ostatní jeho souvěrci. Ti spokojili se zprvu sebe menším i podomním obchodem, kdežto ten nejraději by všechno převzal sám.

»Jak se jmenujete?« tázal se ho ředitel.

»Guttmann,« zněla odpověď.

»K obchodu tomu, jaký chcete, potřebujete kapitál. Máte peníze?«

»Nemám, ale zaopatřím si je.«

Ředitel mu nedůvěřoval a nejsa zvyklým do dlouhých řečí se dávat, odbyl ho: »Teď to nejde. Na uhlí máme velký odbyt a nemůžeme vám svěřit větší obchod.«

Žiďák ještě chvíli stál, ale když viděl, že ředitel si ho nevšímal, odešel.

Aby mohl existovat, kupoval uhlí od překupníků a prováděl s ním podomní obchod. Ale nevzdal se své myšlenky zřídit si velkoobchod s uhlím. Když se šoural kolem malého vozíku uhlím naplněného a od partají přijímal šestáky za prodané uhlí, zrály v něm velké plány.

Dobře věděl, že uhlí je nad zlato pro toho, kdo s ním umí obchodovat. A jak znal okolí, soudil, že v něm nikoho není, kdo by dovedl zříditi racionelní obchod uhelný. Ředitel salmovských dolů byl geniální odborník a dovedl na těžbě uhlí vydělávat miliony, ale Guttmann dobře věděl že ještě větší výtěžky dvoj- i trojnásobné se dají vytěžiti při prodeji uhlí. Jeho mysl horečně pracovala a v duchu si tvořil představy, že dostane do svých rukou celý uhelný obchod. Pak bude moci hnát ceny do výše, vydělá miliony, které mu sloužiti budou za prostředek, aby sám se stal majitelem dolů a pánem Ostravska.

Při takových úvahách vždy prudčeji zatáhl opratěmi herky, aby ji pohnal k rychlejší jízdě, aby z toho chatrného vozíku spíše plány jeho dospěly k cíli.

Dobře věděl, že snahy své nejspíše uskuteční pomocí ředitele salmovských závodů, kte-

rý byl tepnou celého nového života na Ostravsku. Guttmann dobře tušil i předvídal, že jím přiveden bude hornický průmysl na celém Ostravsku k obrovskému vzrůstu a rozmachu.

A proto se ho snažil získat všemožně. Neúspěchy ho nelekaly. Do styku s ním se musí dostat, aby rostl zároveň s ním.

Pod sterými výminkami k němu přicházel do kanceláře. Přicházíval s dotazy, návrhy, informacemi, stále na sebe upozorňoval a vším možným způsobem snažil se ředitele přesvědčit, že učiní nejlépe když mu svěří výhradný prodej uhlí vytěženého na závodech jemu svěřených.

Ředitel, který o odbyt uhlí se nemusil starat, poněvadž potřeba jeho s vzrůstajícím průmyslem byla stále větší, návrhy Guttmannovy důsledně odmítal a několikráte dal mu na jevo, že jeho návštěvy jsou mu nepříjemnými.

Cítil instinktivní odpor proti tomu neodbytnému židákovi. Vystihl, že Guttmann patří do oné kategorie lidí, kteří se dovedou všemu přizpůsobit, aby všude, kam se dostanou, osnovali situaci dle své potřeby a prospěchu. Neohlížejí se na prostředky, toliko jejich vlastní zájem jest jim ve všem rozhodujícím. Obrovskou energii dovedou vyvolat, ale jedině tenkráte, když to odpovídá jich vlastním záměrům, třebas tyto jsou v odporu s věcí, které slouží a pro kterou se zavázali pracovat.

A tomu se bránil ředitel, aby takový duch zavládl na závodech a v jeho slibných projektech. —

Guttmann však nepolevil. Drobným obcho-

dem si už získal jakési jmění, jeho odvaha rostla a tím více toužil po větších obchodech.

Bylo to v neděli dopoledne, když Guttmann vyslídil, že ředitel je sám v kanceláři. Před dveřmi zůstal stál s kloboukem v ruce, v dlouhém kaftanu, ostřil sluh a bystřil pozornost, jakoby přes dvéře chtěl vystihnout, v jaké náladě je ředitel. Konečně zaklepal a vešel dovnitř. Ředitel seděl u psacího stolu a pracoval o projektech.

Guttmann přešlapoval a klaněl se pokorně a úlisně.

Na tváři ředitelově bylo znát, že jest mu návštěva velmi nepříjemna, přes to však ho vlídně přijal a nabídl mu židli.

Guttmann byl ihned v proudu. Z úlisného židáčka proměnil se najednou v člověka zaníceného, plného ohně, temperamentu a přesvědčivosti.

Začal s velkým obdivem a lichocením práce ředitelovy, líčil zásluhy a skvělou jeho budoucnost, jakož i celého kraje.

»Tak co chcete!?« přerušil jej ředitel.

»Pomoci vám v práci. Na vašich bedrách spočívá toho velmi mnoho. Já vám mohu býti velmi prospěšným. Před vaším příchodem nikdo netušil, co se z našeho kraje dá učinit, Vy jste zde učinil zázrak, ale vytěžit se dá zde ještě mnohem více. Prodej uhlí se dá zreformovat, ceny se dají výhodně zregulovat, závod vynese několikráte tolik, co vynáší nyní. —

»Radíte, abychom se dali do nezdravých spekulací?« namítl ředitel.

»Nikoli,« pokračoval Guttmann, »nejsou to nezdravé spekulace. Uhlí má mnohem větší cenu

než zač se prodává. Odbyt roste a unikají vám obrovské peníze, když nezavedete racionelní obchod, schopný konkurence, který by odpovídal technickým vymoženostem a výsledkům, které jste zde zavedl.«

»Jsme spokojeni s dosavadními výsledky a sotva bych získal souhlasu knížete Salma na zvýšení ceny uhlí, když závody nyní prosperují —«

»Nechme knížete Salma stranou,« počal Guttmann již směleji a důvěrněji, a přitáhl židli, na níž seděl, blíže k řediteli. »Pomýšlejme na budoucnost a počítejme. Kníže Salm je nám příliš vzdálen. Je to vaše práce a zásluha, že závody prosperují — —« Guttmann se naklonil ještě blíže k řediteli a šeptavým hlasem pokračoval: »To ostatní svěřte mně. Ujednáme smlouvu mezi sebou, já převezmu prodej veškerého vámi vytěženého uhlí, a o ostatní se postarám sám. Zorganisujeme obchod, vytlačíme konkurenci, přizpůsobíme ceny. Na prodeji vyděláme miliony a já to nechci sám pro sebe. Povedeme obchod společně, dohromady, budeme se o zisk dělit — —«

»Marš!« vzkřikl na něho ředitel. Vyskočil ze židle a byl by Guttmanna za límec uchopil, kdyby ten už mezi tím nebyl u dveří. Ředitel v celém svém myšlení a jednání vysoce poctivý a korrektní muž, byl strašně rozčilen návrhy Guttmannovými, kterými byl sváděl k nepoctivosti a navrhovalo se mu, aby se obohatil na úkor zaměstnavatele i konsumentů.

Poznal, že se nemýlil ve svém úsudku o Guttmannovi. Aspoň v jedné věci byl však uspo-

kojen, že se totiž Guttmanna zbavil, ježto se domníval, že se mu neopováží přijít již na oči.

IX.

Guttmann však neustal. Jeho povaha nebyla z těch, které se nezdarem nebo sebe horší nehodou dá zastrašit. Byl si sice vědom, že jeho plány nepůjdou tak rychle ku předu, jak si to přál a že je musí pozměnit, nicméně od svého cíle neustoupil.

Našel si jiné cestičky. To, co se mu nezdařilo na závodech Salmových, podařilo se mu hravě na závodech Rotschildových. Tyto byly v celém revíru nejrozsáhlejší, ale úplně zanedbané. Stejně jako dříve kníže Salm, tak i Rotschild v té době nestaral se valně o své těžařské podniky. Neznala se pravá jich cena, nebylo dosti odborných sil. Těžení dělo se primitivním způsobem. Vedení měli v rukou neodborníci.

Příklad Salmových dolů byl sice žárlivě sledován, ale nebylo dosti odvahy i zkušeností, aby byl následován.

Pro Guttmanna byla to však velmi výhodná půda, když docházel na závody Salmovy, leccos odkoukal a vyzvěděl, což dovedl zužitkovati při vyjednávání s Rotschildovskými správci. Pracoval nejvíce pomluvou.

Správcům Rotschildovým velmi hovělo, když jim označoval otce Vladislavova za člověka, který se honí za slávou a svým prospěchem když předpovídal, že různé zařízení a novoty, které zavedl otec Vladislavův, přivedou závody ve zkázu.

Guttmann znal různé podrobnosti ze zařízení Salmových závodů, což dovedl dobře uplatnit při vyjednávání s Rotschildy, které úplně přesvědčil o tom, že Salmovy závody padnou, když Guttmanna získají pro své služby.

Smlouva byla ujednána a Guttmann dostal do svých rukou výhradný prodej uhlí ze závodů Rotschildových. Smlouva byla pro něho zvlášť výhodná. Podmínky, které kladl, i cena byly šmahem přijaty, jednak tím, že na závodech Rotschildových neměli ponětí, jak s uhlím se dá obchodovat a jednak také tím, že Guttmann byl i štědrým vůči těm, od kterých si sliboval prospěch a výhody. A tím se stalo, že smlouva byla tak ujednána, že hlavní zisk připadl tomu, kdo uhlí prodával a nikoli tomu, kdo je těžil.

Guttmann nyní stál na počátku svého rozvoje a vzrůstu. Smlouva s Rotschildy získala mu velký úvěr bankovních kruhů vídeňských a v brzku ovládl úplně uhelný trh ostravský.

Nikdo nedovedl mu konkurovati. —

Bohatství Guttmannovo rostlo vůčihledě. Jeho touhy však jiště převyšovaly výsledky, kterých dosáhl. Ještě nebyl u cíle. Chtěl výše, chtěl sám se státi pánem dolů, vládcem Ostravska. A tomu plánu svému věnoval veškerou svou práci, píli, bystrost, přesnost. Oddechu, odpočinku neznal.

Vladislavův otec byl mu jedinou závadou. Nikoliv, že by mu stál v cestě, ale proto, že nebyl s ním ve spojení. Byl si toho vědom, že jedině s ním a prostřednictvím jeho osoby dospěje k cíli.

Guttmann byl tolik prozíravý, že viděl budoucnost Ostravska v osobě ředitele Salmových

dolů a věděl, že jen s jeho osobou a později přes jeho osobu dospěje k tomu, po čemž toužil

A proto znovu hledal cestu k němu po několika letech. Bylo to již mnohem snazší. Nyní byl velkoobchodníkem nejlepší pověsti, nejlepších styků, znám všude jako člověk nejvýše seriosní. Různými intervencemi zjednal si přístup ke knížeti Salmovi, který ho odkázal na ředitele svého s přáním, aby se s ním dohodl. Ředitel sám již neviděl v Guttmannovi onoho dotěrného židáčka, jako před lety. Dokonce mu imponovala jeho energie, s jakou dovedl povznést v kraji uhelný obchod. Potlačil v sobě obavy i nedůvěru, kterou přes to Guttmann v něm vyvolával, a tlakem okolností dohodl se s Guttmannem, takže mu svěřil prodej uhlí ze závodů jím řízených.

Smlouva byla ujednána. Guttmann přistoupil na všechny podmínky, které kladl ředitel, žádných výhod si nevyhrazoval, jednal zcela opačně než při smlouvách dřívějších se závody Rotschildovými.

A přece, když byla smlouva podepsána, zajiskřily jeho baziliščí oči. Pomyslil si: »Konečně mám v ruce člověka, který mi vyzíská milicny a který mne přivede k cíli.

•

Uplynulo deset let, na něž byl otec Vladislavův vázán ke správě dolů knížete Salma. Doly byly v stálém rozmachu a prvními v celém revíru. Technicky dokonalé a obchodně rovněž, poněvadž Guttmann jim věnoval největší péči. O ně se staral nejvíce a s ředitelem byl v nej-

větší shodě. Snažil se jemu ve všem vyhověti. Vše, což podnikal ředitel pro technické zdokonalení, našlo v obchodním duchu Guttmannově ohlasu a tím umožnil mnohé další podniky, které by bez jeho podpory jen těžce se uplatňovaly. —

Ředitel našel v Guttmannovi nejlepší oporu, zvykl si na něho a spřátelil se s ním.

Doly vynášely veliké zisky, ředitel dle původní smlouvy s knížetem Salmem z těžení vyzískal již také značné jmění a Guttmann byl již velkým boháčem.

V době, když desítiletá smlouva ředitelova s knížetem Salmem končila, přišel Guttmann k řediteli s novými plány.

Přišel s návrhem, aby společně najali Rotschildovy doly. Ředitel bude míti vedení v rukou, Guttmann převezme péči o obchod s uhlím a Rotschild zůstane třetím tichým společníkem.

Návrh byl lákavý i slibný pro ředitele. Státi se spolunájemcem nejrozsáhlejších dolů v revíře, jichž budoucnost je veliká a kde by měl nejlepší příležitost plně se uplatniti — taková příležitost nemohla býti jím opomenuta.

V duchu již viděl, jak pod jeho rukama zanedbané závody rostou v obrovské moderní kolosy průmyslové, jak celý kraj roste ve velké průmyslové středisko světové. Jeho tvořivý duch získával zde nové cesty k svému uplatnění.

Dlouho se nerozmýšlel. Nájem se brzo uskutečnil. Otec Vladislavův dostal od ostatních spolunájemců volnou ruku a stal se neobmezeným ředitelem.

Stál nyní v čele veškerého průmyslu uhelného. Bylo-li dříve jeho působení pronikavým,

činil nyní jako nájemce pravé divy. Staré zaplavené jámy zrestauroval, těžení nově zahájeno, ostatní závody opravil, takže těžilo se několikanásobně. Na Slezsku celá řada nových jam vrtána, dělnictvo ze všech krajů se houfně najímalo a celý kraj teprve nyní nabyl rázu průmyslového.

*

Otec Vladislavův, smýšlením dobrý Čech, zavolal několik vynikajících odborníků českých, jež jmenoval řediteli jednotlivých závodů.

Byli to přední odborníci, kteří v hornictví měli světové jméno a kteří veškerou práci i dovednost věnovali k zvelebení jim svěřeného revíru.

I národnostní poměry v době té se měnily. Kraj i lid byl úplně český, ale téměř bez jakéhokoli národnostního uvědomění. Toliko na jednotlivých závodech byli po většině němečtí úředníci, kteří tvořili ostře vyhraněnou kastu s dominujícím živlem německým. Vliv jejich však na poměry národnostní v kraji byl nepatrný a závodní úředníci spokojili se tím, když tvořili německou elitu v kraji.

Teprve působením nových ředitelů, jež sem přivolal otec Vladislavův, přibylo mnoho českých inženýrů i úředníků a čeština nabyla mezi nimi převahy.

Většina z nich byli vychováni dobou obrozenskou a byli nadšenými českými vlastenci.

Tím vznikl první národnostní ruch. Hrálo se české divadlo, zřizovány české spolky, pěvecké sbory. Ruch ovšem omezil se pouze na

úřednickou kastu a širší veřejnost toho nebyla účastněna.

Byly to červánky českého života na Ostravsku, které vznikly právě v době, kdy uhelný revír nabýval působením českých odborníků velkolepého rozměru, rozsahu a vzrůstu.

Otec Vladislavův stál té doby již stranou národnostního ruchu, jsa úplně oddán průmyslu.

Jmění jeho rostlo vůčihledě. Nepoměrně větší měrou však bohatl i jeho spolunájemce Guttmann. Nejen, že požíval neztenčených požitků z těžení, získával však i velké kapitály prodejem uhlí, pro něž hlavní ředitelství zřídil ve Vídni.

A čím většího bohatství Guttmann nabýval, tím více se chtěl uplatňovat v podniku vůbec a strhnout veškeré vedení na sebe.

Otec Vladislavův dlouho nepozoroval, že Guttmann kolem něho chytře osidla zatáčí.

Dříve pokorný ve všem a všude, ani nyní nezahodil svou úlisnost, ale nepřímo snažil se získati vliv v různých personaliích na závodech a nakloniti si různé osoby, které by mu byly oddány.

Guttmann zasahoval stále více i do odboru otce Vladislavova a zvolna vyvinoval se mezi nimi nepozorovaně poměr opačný nežli dříve. Rozhodující vliv mezi nájemníky přecházel na Guttmanna. Vladislav již jako mladý student pozoroval, že poměry mezi nájemníky stávají se dosti napjatými. Často zřel svého otce nespokojeného i rozčileného.

Stěžoval si, že se mu stavějí v cestu překážky a že jeho dobré snahy jsou znemožňovány.

Společníci jeho, jakmile závody přivedl k velké prosperitě, stále omezovali jeho vliv, až konečně bylo zřejmo, že Guttmannovi se jedná, aby za pomocí majitelů a vídeňských kruhů opanovali revír uhelný a otce Vladislavova se zbavil v rozhodujícím postavení.

Po několik let veden byl takový tajný zápas mezi oběma o vliv a moc. Guttmann dnes již disponoval obrovskými kapitály a proto si počínal mnohdy velmi agresivně.

Centrální vedení zvolna, ale vypočítavě se převádělo do Vídně a otec Vladislavův byl více považován za úředníka, nežli vlastního spolunájemce.

Otec Vladislavův nebyl člověkem, který by se snížil k intrikám a stejně se proti nim bránil. Spíše ustupoval, nežli aby paralysoval vliv vídeňských kapitalistů. Také byl proti nim v nevýhodě, protože byl sám odkázán jen na sebe, kdežto Guttmann měl za sebou Rotschildy, banky, vládní kruhy a vše, co představovalo jakoukoli moc.

O těchto poměrech veřejnost dlouho nevěděla. Před světem byl otec Vladislavův pánem, jehož obdivovali a jemuž i záviděli. Snad jen někteří jeho ředitelé věděli pravý stav věcí.

Veřejnost mu měla často za zlé, když různá zařízení se stávala, která byla na úkor dosavadních poměrů a přitužovala jaksi vliv německého živlu. Nikdo tenkráte netušil, že to není ruka Vladislavova otce, nýbrž vídeňských pánů.

Sám Vladislav všechny ty věci vytušil z různých dopisů a zpráv a tudíž s velkým nepokojem přibližoval se k domu otcovskému v o-

bavě, aby snad věci nebyly horšími nežli sám je znal.

Věděl, že otec skládá v něj své naděje, že on, jeho dědic, má vésti práci otcovou k další metě a zmocňovaly se ho obavy, bude-li míti tolik síly, aby naděje naň kladené se splnily.

X.

Vladislav byl otcem srdečně uvítán. Očekáván byl doma v zahradní besídce, kdež otec seděl na slaměné lenošce.

Vladislav se zarazil, vida otce poněkud skleslého a sešlého. Pryč byla jeho kypící energie, kterou Vladislav u svého otce tolik obdivoval.

Sešedivělou hlavu měl nakloněnou k prsům, výraz očí nebyl již tak pronikavým, hlas byl méně výrazným.

Trpěl cukrovkou, kterážto nemoc hlodala jeho pevný organismus i energii. V rodině jejich nebylo žádného přepychu, žili životem průměrné městské rodiny a proto uvítání s Vladislavem bylo úplně prosté.

Sestry se kolem něho seskupily, každý navzájem vykládal své drobné příhody i zkušenosti a v družném rozhovoru minul den.

Teprve druhého dne sešli se otec se synem a zůstali sami na lavičce v zahradě.

»Jsem rád, žes přijel!« — děl otec — »na mně doktoři stále jakési nemoci vynalézají, posílají do lázní a člověk neví, co se s ním stane. A ještě horším je to však s námi na závodech. Kdybych dnes zemřel, nevím, jestli ty s

těmi židy vydržíš. Už si teď dělají, co chtějí. V době, kdy jsem churavěl, nastrkali mně sem spoustu cizích nových lidí, samé floutky, kteří v revíru dělají jen peklo. Nejlepší naše lidi na závodech šikanují, svoje protežují a hledí, aby mi práci co nejvíce ztěžili. Židovský kapitál chce to vše strhnout na sebe. Ale přece jim to tak nepůjde. Abych měl volné ruce, sám jsem zakoupil šachtu — ve Lhotce — Ignátovu jámou jsme ji nazvali. Koupil jsem ji od jednoho soukromníka, který se dal tam do těžení, ale nestačil na to.

Té věci si hleď, Vladislave. Celý náš revír je takový bochník chleba, a tam je jeho střed« — a jako by znovu oživl a omládl, opětně svým starým hlasem a bývalou svěžestí počal vykládati Vladislavovi své plány, které má se šachtou Ignátovou.

Jak bylo jeho zvykem hůlkou v písku kreslil a znázorňoval vše, co na té šachtě zavádí a ještě zavésti míní. Při tom vypravování byl opětně ve svém živlu a Vladislav v něm poznával svého starého otce.

»To bude základem naší rodiny« — pokračoval — »tam budeme sami, žádný nám nebude poroučet a zde teprve se uplatníme a ukážeme světu, co se zde dá dělat.« —

Sklonil hlavu ve dlaně, chvíli přemýšlel a pak, jakoby chtěl zaplašit pochybnosti, nával myšlenek i výčitek vlastních mávl rukou:

»A s těmi židy to půjde těžko. Ostrava bude vždy taková, ani česká ani německá, takový průchodní dům. Dnes ten, zítra onen. Jeden vytlačuje druhého a nikdy tomu nebude konce. Ti Guttmanni! Jako štěnice se na mne le-

pili. Nebýti mne, co by bylo z nich? A dnes celá rodina je milionářská. Bratři, syni — a všichni osobují si výhradná práva, jak by jim to již patřilo. Měl jsem tu holotu lépe prohlédnout. Měl jsem každého vyhodit, jak ke mně přišli, tak jak jsem to udělal starému Guttmannu na Salmě. Já jim často vyhověl, jen abych měl od nich pokoj — a to byla chyba.

Dnes bez nich byl bych na tom lépe. S Rotschildem teď kují dohromady a chtějí se státi spolumajiteli. Já jsem jim v cestě — a proto dnes vyhazují mne.«

Další rozhovor přerušen byl příchodem sester Vladislavových, které slyšíce otce rozčileného, přišly k němu, aby ho uklidnily.

Vladislav měl čtyři sestry. Všechny byly již provdány a když otec churavěl, navštěvovaly ho často. Starý otec nebyl příliš spokojen se svými zeti. Všichni byli technikové, ale ani jeden nebyl z nich dle přání jeho. Měli pěkná místa na závodech, ale neuplatnili se ničím. Jeden stále toužil po nových vynálezech, ale nedokázal ničeho a nedovedl se právě uplatnit na velkých podnicích svého tchána.

Ostatně zeťové spoléhajíce se na svého tchána, nejraději privatisovali.

Jedinou nadějí skládal otec na svého syna Vladislava.

Na toho mocně působilo vše, co mu otec pověděl a byl nerad, že je sestry z dalšího rozhovoru vyrušily.

»Ty si nás ani nevšímáš,« jedna přes druhou dorážely na Vladislava. »Snad nás nemáš už ani rád? A my jsme se tak na tebe těšily. A staraly se o tebe. Vždyť tě musíme oženit. Už

jme ti nevětu našly. Znáš ji dobře. Je to naše přítelkyně sl. Moučková. Krásná, inteligentní. Ta se nejlépe hodí do naší rodiny.«

»Slečna Moučková?« — suše odvětil Vladislav. »Já dosud se nezanáším myšlenkou na ženitbu.«

»I ty bloudku — to víme. Ale jinak se neoženíš, když se o tebe nepostaráme.«

Vladislav nepříjemně dotčen, zůstal odpověď dlužen a vymluviv se, že si jde prohlédnout závody, odešel.

XI.

V plzeňské restauraci u Frankla seděla četná společnost českých inženýrů a úředníků.

Byli to většinou mladí lidé. Předmětem jejich hovoru byly záležitosti veřejné. V té době právě padla vláda ústavácká a nové naděje vzklíčily v myslích českých inteligentů.

Hovořeno o různých nadějích, které se v novou éru kladly. Tužbou českých závodních úředníků byla česká reálka v Mor. Ostravě. Hovor se otáčel kolem této otázky.

»Dnes přijel ředitelův syn Vladislav« — vysvětloval závodní V. — »s tím bude možno o zřízení české reálky lépe jednat, nežli s jeho otcem, naším ředitelem. Ten nechce o tom ani slyšet. V poslední době je zcela změněný. Nemá zájmu na tom. Když jsme s ním posledně v té věci jednali, rozlobil se až na nás. Co prý nám to napadá českou reálku. On prý na to nedá ani krejcaru. Bez toho nebude prý Ostrava česká. Až prý jeho smlouva vyprší, dostanou to prý všechno Němci do rukou.«

»To není možno. Vždyť zde Němců ani není.«

»Není, ale budou. Na závodech teď usazují celou řadu německých lidí. Hlavní příčinou toho bude ten nový německý advokát. Ten tu kolonisaci německých lidí a úředníků řídí. Na našem ředitelství ho vidět každou chvíli. I zastoupení závodů mu dali. Pomalu bude on ředitelem. S německými úředníky pořád cosi jednají. Suď bůh, proč náš ředitel je vůči tomu tak netečný. Dává se Guttmanny úplně vytlačit. Je pravda, e churavý, ale my nemusíme ztráceti půdu.

»Ten německý advokát je hlavním důvěrníkem Guttmannovým a to bude neštěstím naším.«

»Vždyť je zde občanská strana — ta se přece neponěmčí.«

»To špatně znáte naše Ostraváky. Tomu je jedno, je-li Čech, nebo Němec. Jakmile na závodech převládnou Němci, budou všichni ti kupci, truhláři, stavitelé až po ty hokynáře Němci. Těm je to jedno. Dnes ho vidíte u nás, zítra u Němců. A takoví lidé zasedají v městském zastupitelstvu. Dnes chodí v čamaře a zítra bude Němcem. To naše obecní zastupitelstvo může býti obratem ruky německé. Dnes je ještě dle jména českým — a víte, co už provedli? Poslali k ministerstvu deputaci, aby místo české reálky postavila se reálka německá. Prý chtějí, aby jich synové naučili se německy. Tady to máte. Místo české reálky, které se domáháme, dostaneme na konec německou. V těch Ostravácích se nevyznáte; celá řada členů naší Besedy je už v táboře německém.«

»Ale my máme též kus viny na tom,« odvážil se odporovat jeden z nejmladších úředníků, jenž byl rodákem ostravským.

»Jak to?«

»My jsme si ty lidi odpuzovali. Zdálo se nám to ponižujícím, kdybychom měli s nimi jednat. Jestliže přišel někdy mezi nás některý z občanů ostravských, necítil se mezi námi doma, vystaven byl různým poznámkám, z jeho dialektu jsme si tropili posměch. Uráželi jsme ho. Na německé straně to brzy vycítili. Lákají k sobě naše lidi a různými společenskými výhodami získávají je pro sebe. Umějí s nimi jednat. Ani jim nenapadne vykládat o němectví, jen stále do nich vtloukají náhled, že jsou Ostraváci a čeští úředníci jsou páni z Čech, kteří zde chtějí jen poroučet a tím v nich utvrzují odpor vůči nám, což se jim daří, poněvadž v občanské straně je zakořeněná antipatie proti nám úředníkům.«

»O takové lidi není co stát. S takovými lidmi se nemůže vůbec počítat.«

»To je velký omyl, pánové. Musíte si uvědomit, že v našem kraji po dlouhé časy nikdo národnostně nepracoval, občanstvo naše neuvědomovalo si své češství ani němectví. »Ostravák« — tak jako Slezák ve Slezsku byl název pro všechny, kteří zde po řadu generací žili způsobem pomalým a konservativním, stranou veškerého ruchu národnostního i společenského. Dnešní poměry jim přinášejí něco nového, co nemohou chápat a přidružují se k těm, kteří je společensky více k sobě přitahují. V tom je velká chyba naše, že nedovedeme k sobě přilnout

občanskou stranu a že tato k nám pohlíží následkem toho s nedůvěrou.«

»Jste ještě moc mladým, příteli. Až poznáte naše Ostraváky, dáte nám za pravdu, že s nimi těžko jednat. Já si přece nemohu sednout k jednomu stolu s takovým truhlářem, ševcem. Jak bychom pak vypadali. Jakou autoritu bychom pak měli. A konečně, vždyť je nikdo nevyhání, ale mazlit se s nimi nemůžeme. Ale nechme toho! Snad se poměry obrátí. Jestliže teď Vladislav ujme se vedení po otci — bude hned jinak. Je to inteligentní, přístupný člověk. Otec jeho byl již v poslední době příliš velký autoritář, prchlý, rozčiloval se stále a ničemu už nebyl přístupný.«

»Ale teď už nechme hádek a zahrejme si v karty.«

Této výzvy chopili se všichni, neboť rozhovor nebyl pro mnohé příliš příjemným. Nechtěli do debaty zasahovat, poněvadž se neradi moc upřímně vyjadřovali. Místnost nebyla uzavřena, chodili tam české i německé společnosti a mnozí cítili již nový vítr a nechtěli se dávati do národnostních debat, poněvadž vždy se z nich něco doneslo nahoru — a to bylo vždy moc nemilým.

XII.

Jednu z prvních návštěv, když se Vladislav vrátil domů, věnoval rodičům p. Stavěla. Pan Stavěl byl z vyšších úředníků na závodech jeho otce, s nímž byl spřátelen ještě z doby mládí, kdy oba nevěděli, k jakým metám dospějí.

Vladislav strávil ve styku s rodinou p. Stavěla své dětství, vyrostl i s jeho dětmi Emilem a Aurelií. Později vyvinul se hnohcm užší poměr mezi ním a Aurelií; z pouhé dětské známosti vyrostla vzájemá sympatie, přilnuli k sobě mladickou láskou.

Aurelie byla něžné krásy i jemné povahy a Vladislav byl jí úplně zaujat. Během svých studií dopisoval jí často a těšil se na okamžik, kdy se spolu sejdou.

Vladislav při své návštěvě byl přijat s velkou uctivostí. Celá rodina byla přítomna, otec, matka i bratr. Zábava byla živá Rozhovor otáčel se kolem cest Vladislavových, z toho vraceli k poměrům na závodech; většinou hovořili o otci Vladislavově a jeho záměrech.

Vladislav při vší té ochotě, kterou projevovala vůči němu celá rodina, vycítil, že je něco mezi nimi, což neodpovídá dřívějšímu jich poměru. Seděl vedle slečny Aurelie, často chtěl promluvit pouze s ní a vyměnit několik zdvořilůstek, ale pozoroval na ní jen rozpačitý pohled a ostatní snažili se převésti rozhovor vždy na zcela jiné pole. Bylo znát, že si nepřejí, by s Aurelií srdečněji promluvil.

Vladislav byl vším tím nepříjemně dotknut; nevěděl, čím si to má vysvětlit; odpovídal jen roztržitě na řeči p. Stavěla, který hovořil o jeho otci, jeho práci, plánech, jeho nepříjemnostech i nemoci.

Když odcházel Vladislav a podával Aurelii ruku, pohlédl jí v oči, jakoby chtěl svým pohledem dotázati se všeho, co během své návštěvy vytušil.

Spatřil však jen pobledlou líc a sklopené

oči. Cestou domů vzpomněl si na rozhovor se svými sestrami v zahradě. Probleskla jím myšlenka, není-li to, o čem se sestry zmiňovaly, příčinou, že jeho první setkání se slč. Aurelií bylo vzhledem k dřívější jich známosti tak cizí. Patrně o tom vědí, co jeho rodina s ním zamýšlí, a proto ta zdrženlivost.

Při té myšlence zanevřel v duchu na své sestry. Jeho poměr k sestrám byl vůbec ne právě nejbratrštějším. Za mládí byl sice jejich mazel jako nejmladší, ale později, když vyrůstal pořád ho považovaly za toho nejmladšího a nesamostatného — a to mu bylo nepříjemným. Mimo to tím více dospíval a poznával význam i práci svého otce, viděl, jak povrchně ho sestry znají, jak celou životní práci svého otce nechápou jinak, než že mají možnost hlučně a representativně žíti na venek, a že k tomu vedou i své muže, kteří místo, aby byly oporou jeho otce, vyhovovali jen rozmarům svých ženušek, aniž by považovali za svou povinnost uleviti otci a v práci podporovati.

Měl jim to za zlé, aniž by měl dosud odvahu i příležitost jim to říci. Když však jeho sestry začaly zasahovati i do jeho osobních poměrů a jeho čistě vnitřní poměry řešily dle svého způsobu, rozlobil se na ně, a rozhodl se celou záležitost svěřiti svému otci a své mínění mu projeviti.

Zastihl otce svého ještě v kanceláři, nepracoval již nic, ale byl mrzut a unaven. Jeho nemoc vyvolávala u něho často záchvaty sklíčenosti.

V takové chvíli přistihl Vladislav svého otce. Za jiných okolností byl Vladislav vůči své-

mu otci velmi pozorlivým a poznal každým okamžikem jeho náladu, ale tentokráte si toho nevšímal, jsa rozčilen.

»Otče, jdu k Vám, abych Vám svěřil svou záležitost. Byl jste při tom, když tenkráte v zahradě sestry mé sdělovaly, že mi našly v sl. Moučkové nevěstu. Považoval jsem to více za žert nežli za vážnou věc a nedbal jsem toho. Dle různých věcí však soudím, že touto věcí zabývají se opravdově. Chci Vám jen sdělit, že jsem rozhodnut rady svých sester v záležitosti té naprosto nedbat. Vy víte, že mám známost se sl. Stavělovou a že od té známosti neustoupím — — —.«

»Co,« přerušil jej otec, »se sl. Stavělovou? Víš, Vladislave, nikdy jsem se ti nemíchal do tvých soukromých záležitostí a též se ti do toho míchat nechci. Také jsem nevěděl, že máš se sl. Stavělovou nějakou známost. Vím, že jste se znali od dětství, ale o ničem víc nevím. Ale — se sl. Stavělovou — z toho nebude nic. Je to řádná, spořádaná rodina, — ale nechci, aby všechny moje děti v manželství vstoupily s lidmi z našich závodů. Nedělá to dobře. To vidíš na sestrách, jejich muži se spoléhají na mne a sami nejsou k ničemu.«

»Ale sestry mají též na tom vinu, že je k tomu nemají, aby Vás podporovali.«

»Tak nemluv« — odpověděl otec, jehož jednou z nejslabších vlastností byla slepá láska k svým dcerám, jež bral vždy v ochranu, naopak jich muže považoval za slabochy a jich nehodné.

»Sestry jsou chudery, vzaly si místo mužů báčkory, kteří počítají jen na mne. Kdybych

dnes skonal, co bude z nich. Proto se chci o ně starat včas, aby snad mé dcery nebyly odkázány na jiné.«

Přerušil se v řeči, načež tlumeným hlasem pokračoval:

»A to je též příčinou, proč si nemůžeš vzíti sl. Stavělovou. Ty můžeš dostat nevěstu z nejlepších kruhů. Sestry tvé tomu dobře rozumí, když ti vynašly sl. Moučkovou. V Čechách má velké velkostatky — a my musíme počítat s penězi. Sestry tvé musejí dostati věno, jaké mým dcerám přísluší a my musíme do svých závodů investovat velké peníze, chceme-li stejný krok udržet s Guttmannem.

Dnes jsi už u věku, kdy můžeš střízlivě uvažovat, a tu není místa pro lásku a podobné hlouposti To nikdy nebylo v naší rodině. Uvažuj o tom dobře a seznáš, že mám pravdu.«

»Ale otče —«

»No nechme toho. Dnes se ještě neženíš. Do té doby uplyne ještě moc vody.«

XIII.

Vladislav dostal od p. Stavěla druhého dne dopis, v němž ho žádá, aby upustil od své známosti s jeho dcerou Aurelií. Činí to z důvodu, jelikož je mu dobře povědomo, že rodina Vladislavova není s touto známostí srozuměna a on by byl velice nerad, aby poměr, který je mezi ním a otcem Vladislavovým, následkem toho byl zkalen.

Vladislav byl dopisem v nejvyšší míru roztrpčen. Byl si vědom, že zde není místa pro

romantismus a že jeho známosti se sl. Aurelií je konec. Poměry, ve kterých žil a byl vychován, vylučovaly, aby ve známosti s ní pokračoval, anebo dokonce se o ní ucházel.

Bylo to bolestné poznání pro něho a po včerejší rozmluvě své s otcem působilo to naň tím trpčeji, čím více poznával, že se bude musit přání své rodiny podvolit.

Stranil se od té doby společnosti a úplně věnoval se práci na závodech. Neměl sice ráznosti, iniciativy svého otce, ale byl velmi pilný a odborník dobrý.

Otec byl nucen následkem své nemoci vyhledávati lázně a celá tíha vedení spočívala na něm.

Situaci měl ovšem mnohem zhoršenou nežli otec. Jestliže druzí dva společníci si netroufali na jeho otce přímo, poněvadž dovedl vždy rázně zakročit a autorita jeho byla dalekosáhlá, byl Vladislav proti nim sláb. Nikoliv svou vinou, ale byla to více duše citlivá a jemná, která bezohledným a brutálním Guttmannům čeliti nedovedla ani v nejmenším.

V té době dosazen také nový závodní na jámu X. Byl to protežent Guttmannův, vlastně jeho advokáta dra. Müllera, který dostal zastoupení závodů a zjednal si tím i na obsazování míst velkého vlivu.

Zamýšlel co nejvíce německých lidí dostat do závodu, aby vytlačil české úřednictvo z doby otce Vladislavova.

Vladislav měl zprávy, že nový závodní se k řízení závodu nehodí, ale nedovedl zabrániti jeho ustanovení. Nový závodní byl důvěrným

přítelem dra. Müllera a to platilo více než sebe lepší kvalifikace.

Brzo však přicházely stále stížnosti na něho. Každou chvíli nějaké nové neštěstí bylo hlášeno, nepořádky se množily, hornictvo bylo nespokojeno, dozorci pak vznášeli stálé stížnosti, že hornictvo je vzpurným, nechce se podřizovat.

Vladislav několikráte snažil se zjednati nápravu, ale nedocílil ničeho, poněvadž nový závodní byl obzvláštním chráněncem dra. Müllera, a tudíž u Guttmanna, a na ředitelství svěřen referát o jeho závodě německému inspektoru, aby Vladislav co nejméně mohl do těchto záležitostí zasahovat.

Jednoho dne na ředitelství dolů ohlásila se deputace horníků s delegáty z jámy X.

Dlouho to trvalo, nežli byla přijata horním inspektorem. Nežli se dostala k němu, přešla několik kanceláří a všude jim vymlouvali, by od toho ustoupili, že ředitelé nemají takové návštěvy rádi a že to všichni odnesou, jestliže něco budou proti p. inženýrovi mluvit.

Deputace se však nedala odbýt. Vedl ji horník Vrážil. Měla od svých soudruhů mandát, by si stěžovala na neudržitelné poměry, jaké nastaly od doby, kdy nastoupil nový závodní. Deputace byla vyslána ze schůze, kterou svolali druhého dne po pohřbu Jamrošově. Třebas ten den po pohřbu večer rozešli se všelijak, nezapomněli na to, o čem tam rozpráběli a druhého dne po šichtě sešli se opět a rozhodli se stěžovat na závodního. Jestliže nic nepořídí, tedy zahájí stávku.

Vrážil po celou noc a den přemýšlel a formuloval si v duchu, jak stížnost svou přednese,

ale když stál před přísně naň vzhlížejícím inspektorem, zakoktal se a nevěděl, co mluví.

Začal mluvit o Jamrošovi, stěžoval si na závodního, jak jim omezuje výdělky, strhuje na úkolu, že za starého závodního to bylo lepší a že chtějí míti jiného, jinak že zastaví práci.

Pan horní inspektor je vyslechl a propustil je, aniž by jim co odpověděl.

Taková deputace byla té doby velice řídkou. Revírní horní úřad byl v Olomouci a toho se nebylo možno dovolat a horníci se málo kdy troufali ozvat.

Deputace soudíc, že je p. horní inspektor vyslechl, domnívala se, že dobře pořídila. Na kolonii už je čekali netrpělivě a jakmile přicházeli, všichni vyběhli z domků a obklopili je.

»Nic se něbujtě« — vykládal Vrážil — »všecko sme jim jak a co řekli. Pan inšpektor to už všecko vju a ten je trošku věči pan než ten naš inžinir. Tež sem mu nadhodil, že buděme stavkovať, esli nam teho včilejšiho zavodniho něchaju, ale to vim, že se oni dobře rozmyslu, aby nas k vuli jednemu člověkovi něchali dojšč ku zastaveňu roboty.«

Horníci byli tím trochu uspokojeni a s větší chutí šlo se zase do šachty.

Ale při nejbližší výplatě byli těžce zklamáni. Všichni ti, kteří se účastnili deputace, dostali výpověď a knížky pracovní.

Na horníky to účinkovalo jako blesk. Aniž by se dlouho radili a jednali, druhý den zůstali všichni doma. Jen Rubeš a s ním asi pět horníků sjeli dolů.

Stávka. Jedna z prvých jiskérek v revíru.

■

Stávka dopadla pro hornictvo nepříznivě. Nebylo organisováno, nemělo jednoho člověka, který by ho vedl

Závody chtěly za každou cenu udusit stávku, aby nesloužila zlým příkladem a politická moc postavila se na stranu závodu. Tentokráte bylo hejtmanství v Místku. Okresní hejtman Mazowski vyslal na místo stávky všechny četníky, které měl k disposici.

Celá kolonie byla jako ve stavu obležění. Četníci vešli do všech bytů, přísně vyšetřovali a byl-li kdo podezřelým, že radil ke stávce, bez milosti jej zatkli a druhého dne ho poslali četnictvem ke krajskému soudu do Nového Jičína, jako člověka nebezpečného veřejnému pořádku.

Tím byla stávka v zárodku utlumena. Horníci se vrátili zpět do práce, na jiných šachtách byli s tím stejně postrašeni. Režim, který zavedl nový závodní na jámě X., stal se všeobecným a horníci stali se otroky mnohem horšími, nežli dříve.

Jediná Rubeška byla na koni. Rubeš stal se v odměnu, že se nedal strhnout ke stávce, dozorcem, a Rubeška měla tím více důvodů, by se vypínala nad ostatní v kolonii.

XIV.

Bylo před obecními volbami.

Dosavadní obecní představenstvo bylo české — ovšem jen tím, že se dorozumívali zástupcové mezi sebou česky, jinak mluvit neumějíce. O nějakém českém uvědomění nebylo však ani zdání. Ba naopak němčina jim imponovala

a čím větší vliv nabývala u závodů, tím jim byla vzácnější. Školy byly utraquistické a v té době též převládlo u většiny obecního zastupitelstva přání domáhati se německé reálky, čehož se i domohli — ovšem bez velkých překážek.

Jediní uvědomělí Češi na radnici z doby, kdy otec Vladislavův měl ještě plný vliv, byli zástupci závodů. Leckdy zamezili některému nepředloženému skutku, ale mnohdy nechtěli i nemohli se národnostně exponovat, zejména v pozdější době.

Ostatní občanská strana — byli to staří majetníci usedlostí, zbohatlí kupci, mluvili sice česky, vydávali se za Ostraváky, ale čest si z toho dělali, když mohli míti styky s Němci.

Jinak celé obecní zastupitelstvo nechápalo význam své obce, nebylo si vědomo, že roste neobyčejně rychle v mohutnou obec velké hospodářské důležitosti, žilo svým odvěkým konservativním životem a za nepřítele považovalo, kdo by si opovážil tvrditi, že by pro budoucnost obce, jeho rozvoj, mělo se něco jiného činiti.

Hrstka lidí toliko byla si vědoma důležitosti okamžiku; několik českých úředníků závodních, někteří z učitelů, kteří žili pod přísnou autoritou svého ředitele, který udržoval neoblomně utraquismus a něco mladých živnostníků. Živnostníci a obchodníci se shromažďovali v malé vinárničce a tam obyčejně vyzněly jich stesky na poměry, ve kterých žili.

Nejvíce bylo stěžováno na vzmáhání se židovských obchodů. Ty rostly jako houby po dešti. Ať z kteréhokoli oboru, neočekávaně se v různých uličkách usadil židovský obchodník, z

hlavní třídy vytlačili téměř všechny domácí obchodníky, jich malé krámky proměnili v moderní obchody s velkými výkladními skříněmi — a jako nějakým kouzelným proutkem byl celý obchod v obci najednou požidovštěný. Nepomohlo naříkání a stěžování. Židovský obchodník od 5 hodin ráno do 11 hodin v noci seděl v obchodě a vydělával; za několik roků koupil si dům, zatím co mnoho domácích obchodníků a živnostníků nemohlo z místa a čím více kdo na to naříkal a méně se staral o svůj obchod, tím hůře se mu vedlo.

Domácí živnostníci a obchodníci se rozdělili na dva proudy; někteří mysleli, že zániku svému zabrání, když se přidají k Němcům, druhá část však, jsouc uvědomělého přesvědčení národního, tím více přilnula k české národnosti a byly chvíle, že tito byli téměř sami nositelé myšlenky národní. Byli jedni z nejinteligentnějších, kteří dovedli vzdorovat konkurenci německé.

Bohužel nebylo svornosti. Mezi táborem českých úředníků závodních a českým živnostnictvem vždy bylo neblahé napětí.

Oba dva stavy nemohly se sobě přizpůsobit. Závodní úředníci majíce příliš vyvinuté sebevědomí úřednického stavu, dávali to často bezděky na jevo, živnostníci i obchodníci pak viděli v úřednících jen panstvo, aniž vůbec jich národnostního uvědomění uznávalo.

Často se střetly oba tábory velmi ostře. Bylo to obyčejně o nějaké zábavě, kdy z nepatrné nahodilosti, osobní urážky vyvolány výstupy bouřlivé s důsledky dalekosáhlými.

Za těchto okolností konány volby obecní.

Byly klidné, účast nepatrná, žádné strany nebylo. Nikdo se o volby nestaral, jen německý advokát po čas voleb častěji byl viděn na ředitelství. Zvoleni téměř titéž lidé co dříve, jen mezi závodními kandidáty bylo také několik Němců a nově zvoleno několik obchodníků, o nichž nebylo více známo, než že za ně lámal kopí německý advokát.

Teprve po volbách mnozí přišli k poznání, zla. — Šlo o volbu starosty. Všeobecně se propagovalo, že je třeba, by místo starého starosty se volil jiný a našli ho v jednom obchodníku, o kterém bylo známo, že je dobrý obchodník, mluví česky i německy, je jak pro Čechy tak pro Němce a takový bude nejlepším starostou. Propagovali ho němečtí závodní úředníci i občanská strana. —

Bylo málo těch, kteří poukazovali, že nový kandidát je Němec, že se bude říditi tím, co mu německý advokát napoví, a že je pak konec s českou obcí.

Bylo to však jako hrách na stěnu. Staré obecní zastupitelstvo bylo proti rostoucímu němectví netečno. Neprohlédli nebezpečí, které hrozilo českým věcem s nastolením německého starosty.

»Starý byl už dost dlouho, může to zkusit též nový,« bylo odpovědí jednoho zbohatlého majitele usedlosti, který pyšný na své selství a majetek, nechtěl uznati žádného mínění jiného, zejména když pocházelo od inteligenta.

A toto rčení bylo směrodatným i pro ostatní občanskou část členů zastupitelstva a tak se stalo, že Ostrava dostala prvního německého starostu,

ačkoli na radnici zasedalo jen několik Němců. Teprve po zvolení německého starosty mnozí se prohlásili za Němce, kteří až dosud byli Čechy. Mezi nimi byli i mnozí, kteří přišli z Čech, kteří zakládali české spolky. Z toho materiálu rostlo němectví.

XV.

Uplynulo několik roků. Během těch let stalo se mnoho změn. Vladislav se oženil se sl. Moučkovou, otec jeho zemřel a zanechal mu své dědictví. Do vypršení lhůty nájemní byly ještě 4 léta, ale Vladislav vůči ostatním spolunájemníkům po smrti svého otce byl tak malomocným, že přistoupil na jich návrh a přerušil s nimi smlouvu po vyplacení odstupného.

Rotschild a Guttmann byli nyní samotni; závody jejich u velkém rozkvětu, nové miliony mohli do toho investovat a tak z práce otce Vladislavova rostly miliony Guttmannů a Rotschildů samy a bez přičinění.

Vladislav se věnoval nyní svému závodu vlastnímu, jámě Ignatově ve Lhotce.

Němectví na obci upevnilo se již úplně. Jakmile otec Vladislavův zemřel a Vladislav vystoupil ze svazku s Guttmannem a Rotschildem, mnoho lidí obojakých přešlo otevřeně k němectví, čeští úředníci závodní měli stále menší vliv; ředitelé sice byli ještě čeští, ale rozhodování bylo již v rukách německých, německý advokát měl vliv téměř výhradný a germanisace natahovala své první drápky.

Při příští volbě starosty nebylo již ani řeči, že by to mohl býti Čech a zvolen čilý, inteli-

gentní Němec, který dovedl svou ochotou i jednáním přitahovat mnoho a mnoho lidí na stranu německou. Němci aby se zabezpečili, zřídili řadu německých škol.

A nikdo v českém národě nechápal, že se zde koná jeden z nejdalekosáhlejších procesů národnostních a že se zde ztrácí nepozorovaně kus těla národního.

Česká společnost ostravská sama nyní teprve, až měla ruce svázány a nemohla se o nikoho opřít, přišla k poznání své národní důležitosti.

Kdož dříve zcela marně ukazovali na nebezpečí, nabývali víry i důvěry a tvořily se teď plány pro budoucnost.

Teprve nyní starati se začala veřejnost o české školy. Podařilo se po zrušení utraquismu dosíci českých škol obecných, ale Němci rostli dál, zabezpečili si školství všech kategorií, i reálku měli, kdežto Češi teprve nyní počali se starati o své školy měšťanské i střední. Vznikaly myšlenky pro zřízení střediska českého, pro zřízení Národního Domu.

Národní vědomí i nadšení v té době rostlo. Přicházeli noví lidé a přinášeli i povzbuzení. Scházela jen osoba, která by národní práci organisovala. Mezi českými inženýry byli mnozí dobří pracovníci národní, ale veřejně působit nemohli. I zavolán sem proto český advokát dr. Chtivý.

XVI.

Na jámě X. přišel jednoho dne z rána mladý hoch, právě ze školy vyšlý, a žádal, aby byl

přijat do učení. Šel přímo do kanceláře, kdež se setkal s dozorcem Rubešem.

»Co chceš synek?« ne právě vlídně se na něho obrátil.

»Chci vás požádat, abyste mne přijali do učení« s pěknou výslovností odpověděl chlapec.

Rubeš si ho změřil. Líbil se mu hoch. Byl bos, v šatech nejskrovnějších, ale čistých, tváří hubených i smutných.

Ale měl pěkné oči výmluvné, srdečné, že na něm bylo na první pohled poznat, že je to hoch dobrý a nadaný. —

»Jak se menuješ?«

»Jamroš Václav.«

»Jamroš? To si synek teho, kery už u nas na šachtě robil, ni?«

»Ano.«

Rubeš se zamračil. Jméno Jamroš znamenalo dnes už pro něho něco pobuřujícího, nebezpečného. Rubeš od té doby, co se stal dozorcem, stal se postrachem celého závodu. Byl pouhým nástrojem závodního, stal se slídičem, udavačem. Ostatní dozorci ho neměli rádi, poněvadž přehnanou servilností vůči závodnímu ztrpčoval i jim zaměstnání. Na venek však činil dojem, že na něm vše záleží, ačkoli skutečná práce svěřiti se mu nemohla, poněvadž byl k vážné práci nezpůsobilý. Svěřovány byly mu práce méně obtížné, ale tím více vlivné, jako různá ohlašování, dobrozdání při přijímání dělníků a j.

Že se Rubeš tak změnil, to bylo přičiněním jeho ženy. Ta za něho myslila a ta mu vše vsugerovala, co má dělat a jak má smýšlet i jednat. I svému pobožnůstkářství ho naučila. Stal se pověrčivým a náboženským fanatikem. —

Žena jeho neměla v tom směru s ním velkou práci. Stále mu na to poukazovala, že je proti dřívějšku pánem a že to má děkovati jenom jí, že není jak ti druzí; ona mu to vymodlila.

A Rubeš jak překročil čtyřicátku svého věku, byl už jako jeho žena. Tak si ho žena zpracovala.

Žena ho též naučila, aby vůči představeným byl úslužným a dělal se co nejpěknějším a vůči těm, co má pod sebou, hrubým a nelítostným. —

K tomu se velmi hodil. A protože zejména doma byl maličkým a poslušným, chtěl si to na druhé straně nahradit, a když mohl, ukázat pána, tam uměl rozkazovat za deset. Panu závodnímu se to právě líbilo.

Ve vědomí svého úřadu obořil se na Václava, když se k němu přihlásil. Ale náhle, jak by lepší city v něm zvítězily. Vzpomněl si na dobu, kdy sem přišli spolu na šachtu s otcem Jamrošovým. Vždyť to byl jeho kamarád a mnoho spolu prodělali. A ve vzpomínkách se mu otec jeho zcela jiným jevil, nežli jaký obraz o něm během let jeho žena mu utvořila.

»A co znaš mě ešče?« ptal se hocha Rubeš už vlídněji, ba srdečněji.

»Dobře si vzpomínám, jak jste k nám chodíval a s tatínkem hovořil.«

»No a kajsi byl až do včilejška?«

»Byl jsem u známých za Rožnovem. Tam jsme se přestěhovali s tetou, když byla nemocna.«

»A jak je ji?«

»Už zemřela před třemi roky.«

»A ty chceš byť haviřem jako tvuj tatik? No a lubi se ti to?«

»Ano.«

»No viš synku včil ti němohu nic řeknuť jisteho, mušim o te věci mluvit s panem zavodnim. Přiď popoledňu a potem ti řeknu co a jak.«

Chlapec odešel a touha ho táhla, aby se podíval do kolonie, na domek, kde své prvé dětství přežil a kde vídával svého otce.

Na matku se už nepamatoval, ale otce měl stále ve vzpomínkách. Měl ho vždy na paměti, jak živě hovořil, jak rukama rozkládal, svým uklidněným hlasem jiné přesvědčoval.

Václav chtěl viděť ta místa, kde prožil své nejútlejší dětství a kde žil se svým otcem i tetou Pavlínou.

Zatoulal se přímo ze šachty do kolonie. Již viděl zahrádku, kolem níž se proháněl, a schůdky, na nichž otec obyčejně stával a s ostatními hovoříval.

Pohlédl do vnitř. Přes otevřenou předsíňku viděl do kuchyně. Netroufal si dovnitř.

Ale už z venku viděl, jaká to změna. U nich bylo tak útulno, čistotno. Malé hnízdečko, ale milé a teplo bylo v něm, aspoň v jeho vzpomínkách.

To, co dnes tam spatřil, bylo zcela jinak, než jak si vzpomínal na svůj rodný domek. Seděla tam jakás žena rozcuchaná a kolem ní po zemi se kutálely dvě špinavé děti. Postel špinavá, neuklizená, vše roztrháno a rozházeno, podlaha neumyta. Nepříjemný zápach odtud vycházel. Jak jinak tam vypadala za nich. K ne-

poznání byla změněna kuchyňka, ve které prodlela několik roků jich rodina.

Václavovi bylo najednou úzko. Nevěděl, co s ním bude, do čeho jde. Usedl z venčí na plot zahrádky a čekal, až bude poledne. Bylo mu do pláče.

Úplně opuštěn, nemaje člověka, k němuž by se obrátil, seděl zde na výklenku plotu u svého rodného domku, očekávaje, že ho každou chvíli někdo vyžene odtud, že sedí na cizím.

Snědl kousek chleba, jímž ho vypravili z domu a netrpělivě očekával, že se dostaví do kanceláře, aby zvěděl, bude-li přijat na šachtu, nebo ne.

Dostat se na šachtu, kde jeho otec pracoval, bylo dle jeho dětského pojímání nejvřelejší jeho touhou a v jeho poměrech též spásou.

Nebylo nikoho, kdo by mu jinak poradil a pro něho nebylo též jiného východiska, aby se dostal z poměrů, ve kterých žil.

Sotva čtrnáctiletý, ale poznal již hojně tíhu života.

Útrapy jeho začaly od té chvíle, co mu zemřel otec. Teta Pavlína protloukala živobytí, jak mohla, jen aby hocha zachovala. Praním vydělala denně několik grošíků, ale to stačilo sotva na chléb. Bydleli ve sklepní místnosti, kde chřadli oba ve špatném vzduchu a při chudé výživě. Pavlína přepínala své síly, jak mohla, až konečně vysílila a nemohla pracovat. Jen žebrota jim zbývala.

Poslali je do jich rodné obce na Valašsko, kdež Pavlína brzo zemřela a Václava vzal jeden statkář, vzdálený příbuzný, za pasáka.

Václav na pasekách valašských trochu pokřál. Ve škole tamější prospíval znamenitě a stal se z něho horlivý čtenář.

Jakmile se dopídil, četl ji hltavě a vyvinul se z něho myslivý, snivý hoch, který toužil po vzdělání.

Nebylo však člověka, kdo by se o jeho vzdělání postaral a v jeho mysli vyvinula se přání dostati se aspoň do Ostravy, na ta místa, kde otec pracoval.

Z dětských vzpomínek tanulo mu na mysli, jak otec jeho čítával noviny, knihy a tudíž snil o tom, že v Ostravě bude míti dostatek příležitosti k vzdělání a že sám se bude snažit, aby co nejvíce toho poznal a zvěděl.

Jakmile vyrostl ze školy, rozloučil se s dosavadním svým hospodářem a odjel do Ostravy. Na cestu měl uspořených několik zlatek, hospodář mu přidal bochník chleba a tak ho vypravili do světa.

*

Rubeš mohl Václava přijmouti hned. Potřebovali nových dělníků stále všech kategorií a takové hochy přijímali hned beze všeho. Ale přece chtěl promluviti dříve o tom se ženou.

Přišel domů k obědu a oslovil ženu:

»Víš co je noveho?«

»Ni — nic sem něslyšela.«

»Synek Jamrošuv — Vaclav — chce jisť robit ku nam na šachtu.«

»Ten bainkart? Dy to budě cely jako jeho tata. Takovy izmael!«

»Didi, dyť to je synek a ten němože za tatika.«

»Enom moc němluv, bo co može byť dobreho z takového Jamrošového synka. Ale rada bych ho též uviděla jak vypada, tuž přiveď ho k nam.«

V Rubešce se probudila její přirozená zvědavost. Představovala si ho hodně zbídačeného a těšila se hodně v duchu na to, že jí to bude jakýmsi zadostučiněním, poněvadž nikdy neprorokovala mu nic dobrého.

Rubeš, který přece nechtěl nechat chlapce na pospas osudu, chopil se té příležtosti. Viděl ho na kolonii, když šel domů, i zavolal hocho, aby přišel k nim k obědu.

Rubeška si ho pečlivě přeměřila:

»Tak ty si ten Vaclav Jamrošuv? Ty buděš možna trochu lepší než ten tvuj tatik, co?«

Hocha zarazila tato otázka a zůstal na ní odpověď dlužen. Neznal dosud Rubešky a z dětských let nepamatoval si, jaký byl poměr jeho otce k Rubešce.

Bylo to pro něho první nepříjemné zklamírní. Jeho otec byl mu ideálem a taková nešetrná poznámka Rubeščina se ho velmi bolestně dotkla.

Bezděky vytušil, že mezi oběma se odehrávala historie, které i on stává se jaksi dalším účastníkem.

Pomyslil si ihned že ani zde nebude jeho dráha tak příjemná, jak si představoval.

Byl zmaten tím vším. Oběd u Rubešů připadal mu hořkým a raději by byl bůh ví kde.

Na různé otázky sotva odpovídal a před Rubeškou měl jakýsi instinktivní strach, jak před nějakým zlem.

Rubešovi stísněné počínání chlapce po-

važovali za skromnost a stávali se hochovi jaksi nakloněni. Rubeška si ho dobře všímala. Viděla v něm hocha, jež z chlapectví přechází v jinošství. Třeba vypadal ztrápený, ale byl pěkně rostlý, vyvinovalo se z něho pěkné mladické tělo; tvář zahnědlá, pěkných tahů, jímavých očí — to nezůstalo na ni bez účinku.

Její stárnoucí ženskost jíž ona vždy podléhala, se v ní probudila. Mládí Václavovo působilo na ní dráždivě až nepřirozeně.

Vymanila se jí v mysli postava jeho otce, ještě z doby, kdy byl svobodný, a kdy se na něho obracely zraky tolika děvčat a kdy i Rubeška posílala pro něho svého starého nebožtíka. Jamroš vždy jí opovrhoval což v ní vyvolalo slepou zášť proti němu. — Teď ještě vběhla jí krev ve tvář při vzpomínce na tu dobu.

Václavovi bylo úzko, když v tom okamžiku na něho Rubeška pohlédla. Ty oči zdály se mu hrozny.

Oddechl si jako pták z klece puštěný, když po obědě dostal se odtud ven.

»Něněchme teho synka tak,« pravila Rubeška k muži, když hoch odešel, »postarejme se o něho. Udělame dobry skutek, dyž ho trochu přidržime a o něho se postarame. Za jedno třa se trochu starať, aby byl též po křesťansku vychovany, aby něpřišel na tu cestu jako stary Jamroš. Synka něch přijmu na šachtu a može meškať u nas. Němame žadnych děti a sem už bezteho stara a synek takovy se doma dycky zejdě a trochu mi též pomože. Dyby se dostal do jinych ludí, tak z něho něbude nic, schachařil by se.«

Rubeš nečekal od své ženy tolik velkomyslnosti pro hocha Jamrošova, ale nejsa zvyklý přemýšlet, považoval to za přirozené.

Odpoledne, když chlapec přišel do závodní kanceláře pro zprávu, sdělil mu Rubeš, že je přijat a že bude po dobu učení bydlet u nich. Sděloval to chlapci jako velké vyznamenání, jehož si musí teprve zasloužit.

Hochem zatřásla ta zpráva. Cítil podivný záchvěv bázně.

XVII.

Druhého dne Václav šel již do práce. Po prvé se dostal dolů do šachty. Do ruky dostal »zicherku«,*) těžní klec s velkou rychlostí ho svezl dolů a tam s tlupou ostatních havířů zavedli ho až do úzkých chodbiček, kdež se rubalo uhlí. Nedostal z počátku příliš namáhavou práci. Jen kutal uhlí.

Václavovi bylo vše neznámé a nové, ale nepřekvapovalo ho to. Celkem byl rád, že se dostal k počátkům svého životního povolání, všeho si dobře všímal a pojímal vše s velkou opravdovostí.

Horníci, jimž byl přidělen, již neznali jeho otce. Byli to úplně noví lidé. Ze starších, kteří v dobách otcových tam pracovali, bylo jen několik. Celá řada z nich se přestěhovala, nebo po stávce byla vypovězena, takže během několika let se úplně vyměnilo mužstvo na dole.

Teprve až Václav po prvé šichtě vyjel nahoru, setkal se s některými staršími horníky. Neznal jich sice, ale oni si vyhledali hocha, by

---

*) hornický kahan.

poznali syna Jamroše, na nějž ještě po létech vzpomínali.

Od těch slyšel Václav o svém otci zcela jinak mluvit nežli co slyšel od Rubešky. Nejkrásnější vzpomínky vykládali hochovi a povzbuzovali ho, aby následoval svého otce.

Václav se tím rozradostnil a sliboval si, že bude následovat jeho.

Když odcházel ze šachty, viděl Václav, že horníci jakmile zašli stranou, mezi sebou rozdávají si noviny. »Rovnost«, »Svoboda«, »Hlas lidu« a j. měly název.

Každý z horníků v umazaných rukách rozevíral noviny a hltavě je četl. Václav toužil dostati se k těm novinám a přečíst si je. Nebyla to lehká věc. Netroufal si obrátit se na starší havíře, aby mu půjčili noviny. Měl obavy, že by se mu vysmáli, nebo odbyli.

Konečně se odvážil a šel k roznášeči novin, jemuž ještě několik exemplářů zbylo.

»Půjčte mi též noviny« prosil ho.

Roznášeč se na něho usmál. »Umiš aspoň už čitať?«

»Ja už jsem doma moc četl a rád jsem četl.«

»Tuž tu maš!«

Václav schoval noviny pod kabát a zaběhl s nimi až za kolonii, aby je mohl v tajnosti přečísti. Noviny měly více ráz letáku. Byly to první noviny, které do revíru docházely a šířily vědomí třídního stanoviska. V plamenných barvách líčily odpor proti kapitálu, státnímu zřízení. Zaměstnavatelé i představení byli líčeni jeko vydřiduši, lidé bez citů i srdce, kteří dělníka jen využitkují a z jeho mozolů tyjí.

Václav dosud nic podobného nečetl a způsobilo to v jeho mysli chaos. Nerozuměl tomu. Představoval si hornický život zcela z jiné stránky — a nyní čte o takovém vykřisťování jeho. Vzpomněl si na mnohé poznámky a hovory svého otce, jak mnohdy trpce si stěžoval a teprve nyní si je vysvětloval.

Václav četl dále. Najednou spatřil jméno Rubeš. Pod titulem »panský dráb« byl vyličován Rubeš jako největší nepřítel a pronásledovatel horníků, bylo mu tam vyhrožováno a vyzýván byl, aby ve svém řádění proti dělnictvu ustal.

Četba vzbuzovala ve Václavovi jakýsi neurčitý pocit. Nevěděl má-li tomu věřit nebo ne, ale cítil v sobě vnitřní hlas, který ho volal do spoluboje, a který ho přesvědčoval, že povinností jeho je souhlasiti a pracovati s utlačovanými.

Ve své mysli nezkušené představoval si to v různých barvách, ale nevěděl kam jíti, na koho se obrátiti, komu věřiti.

Konečně zrak jeho padl na další článek. Bylo to vyzvání k zřízení dělnického vzdělávacího spolku. To ho jaksi uklidnilo. Četl, že hornictvo se musí spolu scházet, vzdělávat se, poučovat a potom že s ním se nebude tak zle nakládat.

Věty ty četl s největším pochopením, hltal je přímo a těšil se, že zde najde příležitost ke svému vzdělání.

Když přišel domů, měl první výstup s Rubeškou. Rubeška na něho spustila, proč nepřišel hned ze šichty domů, kde byl, kde se toulal.

A spatřivši v jeho kapse noviny, vydrala mu je ven.

»Aha — tuto je! Ja ti dam take bezbožne věci čitať. No to budě z tebe pěkny ptaček. To se ti něbude trpěť. Pro takeho synka ešče něsu noviny. Tobě ešče patři modlitebni knižka a nic jineho, ty nědobry synku. Ja vidim, že s tebu budu měť enem trochu dožiry, ale to ti povidam, abys mi něchodil s takyma věcma do chalupy. Muj chlop je stary člověk a nic takeho něčita a žije chvalabohu dobře, a ty už začinaš take socialiske noviny čitať. Ja sem povidala, že ty buděš cely tata. Enem hleď, abys tak něskončil jako un.«

Rubeška už vycítila, že hocha nejvíce raní, když takovým způsobem mluví o jeho otci, a proto úmyslně toho použila. Václavovi bylo trpko. Rubešky se bál a ani nemukl k její řeči, za to tím více byl odhodlán právě opakem její řeči se řídit.

Rubeška noviny hned spálila, aniž do nich nahlédla a přinesla hochovi několik knížek, které měla z fary.

»Byl to »Nebeský petrklíč«, »Psaní Panny Marie« a pod.

»Tu maš pěkne věci, kere su pro tebe. To si čitaj!«

*

Do té doby spadají první pokusy horníků znovu se sdružovati. Po posledních nezdařených pokusech stávky, které vypukly po různu na mnohých místech a všude mocí byly potlačeny, následovalo několik roků pro hornictvo velmi neutěšených.

Hornictvo bylo zdeptáno, odvážnější lidé byli vypovězeni, stále ostřejší persekuce se vzmáhala a bída rostla.

A nikdo si netroufal ozvat se. Každý trpěl, pracoval denně bez hlesu dvanáct hodin v černých děrách, tuberkulosa se vzmáhala. Čím hůře se hornictvu vedlo, tím více oddávalo se alkoholismu a ztápělo v tom svou poslední energii.

Útěchu nalézali v časopisech, které se začaly v revíru šířiti. Tajně se rozšiřovaly, poněvadž každý, kdo byl přistižen s těmi časopisy, byl udáván, označován nebezpečným socialistou, tahán k soudu, vyšetřován četníky a obyčejně pak z práce propuštěn.

Hornictvo v nich četlo o rovnosti občanské, i spojení veškerého dělnictva a proletářů a j.

Hesla tato na něho mocně působila a čím více mu bylo zabraňováno ve čtení časopisů, tím více se po tom pídilo.

Staří, mladí, ženy, muži — všichni četli. Kdo neuměl číst, dával si noviny předčítat.

Socialismus připravoval si půdu mezi hornictvem, otázka dělnická stavěla se do popředí, třídní vědomí počínalo se jevit mezi hornictvem.

»Spojme se!« volalo se na všech šachtách. Hnutí to nebylo uvědomělé, o nějakém hnutí socialistickém nebylo ještě ani řeči. Touha po zlepšení stavu, po nápravě poměrů se všude ujímala.

Hornictvo samo si bylo vědomo, že není dostatečně vzděláno k boji, a proto první snahy nesly se směrem po vzdělání.

Přikročeno k zřízení dělnického spolku vzdělávacího, z něhož se vyvinulo první středisko hornické. Horníci ze své mzdy skládali krejcary a zakoupili si slušnou knihovnu, šířili mezi sebou noviny, které se vášnivě četly.

Spolek ovšem nezasáhl svým vlivem na všechno hornictvo. Z každé šachty bylo tam jen několik nejodvážnějších a uvědomělejších lidí.

Brzo spolek stal se trnem v oku všem závodům i úřadům. Každý byl proskribován, o němž bylo známo, že je ve spolku. Ale členů rostlo z Moravy i ze Slezska.

A tím se stalo, že spolek se stal střediskem veškerého života hornického v revíru. Hornictvo se na něj obracelo se vším a ze spolku se vyvinovaly základy hornické organisace. Ve spolku projednávaly se — ovšem tajně — otázky mzdové, poměry na šachtách a j.

Socialismus, který v myslích dělnictva již dlouho tkvěl a který té doby označován byl největším zlem, hlásil svůj příchod, zjednával si půdu, nabýval určitých forem.

XVIII.

V hornictvu znovu vřelo na všech stranách. Obrovský ten kolos hornický v klidu tak pravidelný, ovládaný jako obrovské stroje mezi ním pracující pouhým znamením zvonku, jakoby náhle zachvácen byl horečkou.

Vše cítilo útlak, všechny tísnila tíha osudu. Též vlivy z venčí působily na ně mocně. Všude slyšeli velká hesla sociální rovnosti, zprávy odjinud vyličovaly velké mzdové boje mezi kapitálem a dělnictvem. I dělník ostravský počal zvedati hlavu svou.

Hornictvo se nesmělo scházeti veřejně, za to tím více scházívalo se tajně. Již dole v šachtě seskupovaly se černé postavy; každou chvíli jinde byl hlouček horníků, který se rozběhl, jakmile někdo pozvedl kahan, aby je poznal.

Přes den nebylo nahoře ničeho pozorovati, jen zamlklé postavy. Za to v noci, když horníci odcházeli z noční šichty, bylo znáti na nich mocné pohnutí. Tlumené hlasy, prudké pohyby. Blikavé plameny kahanců poskakovaly jako bludičky z místa na místo, dle toho, jak havíři se pohybovali.

Nebylo domku na kolonii, kde by se nerozmlouvalo o poměrech. Nové naděje se tvořily. Zejména ženy povzbuzovaly muže k odporu. Mnohý muž přinesl za měsíc domů výdělku 20 zlatých, jiný o několik zlatých více, ale málo kdy převyšoval výdělek 30 zlatých, a tu zejména ženy cítily nedostatek, poněvadž s těmi penězi musily vyživit celou rodinu mnohdy až desíti- i vícečlennou.

Horník Motyčka přišel z noční šichty domů. Žena už byla vzhůru. Připravovala mu vodu k mytí a vařila snídaní. Motyčka přišel dnes později domů než obyčejně a žena se ho ptala po příčině.

»Radili sme se trochu mezi sebu, co buděm robiť. Dyť to už nělza vydržeť, a furt je to horši a horši. Dy ten naš zarobek je žebrácký grejcar, neni to už ani na slanu vodu a člověk se dře od rana do večera a žaden něma uznaňa, něni možna, aby to šlo tak dale.«

»Je to pravda. S tym nělza nic zahradiť, co vyrobiš, enem se podivej na ty naše děcka. Je jich pět a něni temu co dať ješť. Už su tak hladem zmořene, že to posledni bodej nam z teho vyžije, ruky chuderka ma cele jakeši pokřivene a nohy tak samo, a cele tělo je cele němocne, a myslím, že z ňeho to něbudě, enem že nělza temu dať lepši poješť, furt to kafe a

kusek teho chleba, na jineho nězbyva a to něni dost pro děti. Na inšeho to něstyka.«

Motyčka zaťal pěstě: »Už to muši vzať jakyši koněc. Budě lepši, nic se stara něbuj.«

»Enem mě chalkej,*) Ja vam už davno nic nevěřim, bo vy všeci chlopi stě jednaci. Furt se schoditě a furt se raditě, ale abystě už též co vymohli, něbylo eště slyšeť. Tela je vas a furt nic. Dybystě se enem trochu opřeli, tak už davno bylo jinači. Něni možna, abystě enem dřeli jak Adami a za to všecko se němohli ani pořadně naješť. Matě dycky plne huby na schuzach a na poradach, ale jak do čeho přidě, tak dostaně tě strach a skovatě se.«

»Dyť to už dluho něbudě. Počkame eště do prvniho maja. My sme už na všeckych šachtach domluveni a všeci suhlašu s tym. Letos buděme světit prvniho maja a tam podame co chceme. Uvidíme, co nam na to odpovju a dyby to něvedlo k lepšímu, zastavime všeci na všeckych šachtach robotu.«

»Pani o tym už čoši mušu šnupať, bo tu choďu z rana, v poledně a večer šandaři.«

»Byli u nas?«

»U nas ešče něbyli, ale viděla sem je jišť do Zezuly, Bilskeho a Hrubeša.«

»A co chtěli, něviš?«

»Oni chlopi něsu doma, su na šichtě, tak enem s robami trochu tak mluvili a vyptavali se po mužach a kaj byli v nedělu, a co dělali včera, esli něbyli na jakeši schuži. Potym tam hledali jakeši kartky.«

»A něviš, esli našli co?«

---

*) umirňuj.

»Ale kaj! My roby sme trochu chytřejši než vy chlopi. Jak uviděly, že jidu šandaři ku kolonii, tak co bylo v chalupě, všecko skovaly. Ja sem též ty noviny a ty kartky potisknute všecky zakopala v zahradce. Něch se jidu a hledaju!«

»Naraz maju o nas takovu starosť. Ale dyby člověka zabilo, lebo mu buh vi co se stalo, to jich ani nehně, aby chodili. Dyž se dověďu, že se zejděm kaj ku schuže, tak šandaruv je hned jak mladých myši. Ale to všecko jim nic něpomože.«

Mezi tím se probudily děti. Tři spaly na loži otcově, kam si nyní lehne po šichtě otec. Druhé dvě spaly s matkou. Nejmladší z nich, čtyřleté, mělo anglickou nemoc, která je úplně znetvořila. Dosud se nemohlo postavit na nohy. Páteř, ruce, nohy úplně byly zkrouceny.

»Něbyla si s tu děvuchu u dochtora?«

»Byla sem.«

»Co povědal?«

»Že z teho može vyjiśť, ale že dycky už budě chybna. Mame ju poslať kaj do rodiny. Tu že je pro ňu moc nězdravo. Kvartyr mame moc vilfky a tu pry nikdy z teho něvyjdě.«

Otec těžce povzdychl. »Dať děvuchu pryč to se lehko řekně, ale kaj?«*) Naša rodina je takova mrzota jak my.«

Ostatní děti už se točily kol matky. Matka jim dala snídaní, v modrém smaltovaném hrnéčku kávu a kus chleba.

Je to výhradná strava hornických dětí. Málo kdy dostanou něco jiného k snědku. Káva

*) kam?

byla pouhý odvar s trochou mléka, jen k vůli chuti, jinak to byla ohřátá voda.

»Z té kafy nam děti něvyzdravju,« podotkl otec.

»Na maso něstyka, sem rada, že aspoň chleba mame.« —

Když děti odešly do školy, otec ulehl do postele, a matka se dala do úklidu.

XIX.

Hnutí hornické šlo mimo ostatní veškeré společnosti. Nenalezlo nikde pochopení, tím méně podpory.

O dělnictvu, v němž se probouzelo cítění sociální, tvořily se ve společnosti představy, jako o živlu nebezpečném a nikdo se nechtěl k němu znáti, každý v něm viděl nebezpečí pro veřejný pořádek.

Společnost česká vlastně se tvořila. Z dřívější společnosti ostravské, která nebyla ani českou, ani německou, a kde jednou dominoval živel český, po druhé německý, tvořily se dvě oddělené společnosti, česká i německá. Na německé straně byl živel obchodní, vrstvy kapitalistické, na české úřednictvo, živly živnostenské, venkovské a zbývající části občanské společnost, které se stále více tratily.

Národnostní nadšení planulo v řadách českých. Byla to doba velkých slavností národních, na nichž teprve mnozí a mnozí přicházeli k vědomí svého češství. Velké plány tvořeny i velká obětavost panovala u každého, kdož do českého tábora se hlásil.

Český živel, jak by chtěl paralysovati hospodářskou ztrátu, kterou utrpěl, když kapitalistická skupina Rotschild-Guttmann ovládli Ostravsko, počal prudčeji žít, hlásil se k životu, domáhal se svých práv a obětavě se věnoval všemu, čímž by přispěti mohl svému upevnění i rozvoji.

V tom nadšení konány přípravy pro vystavění střediska důstojného, pořádány sbírky pro školy měšťanské i střední. Společnost se stále více koncentrovala, vzmáhala se i rostla.

Z počátku byli střediskem jejím někteří čeští inženýři, kteří ještě z dob otce Vladislavova nosili v mysli myšlenky národní práce a nyní je realisovali, později přidružili se k nim i jiní pracovníci.

Ale dělnictvo stálo úplně mimo. Mezi ním a českou společností byla propast, která se neúžila, nýbrž stále více šířila. Žádného pojítka zde nebylo, ba naopak čím více rostl v dělnictvu odpor proti kapitálu, tím se i vzmáhal proti ostatní společnosti, zejména české, v jejímž čele byli závodní úředníci a jich představení.

Odpor proti měšťáctví převládl dělnictvo v téže době, jakmile se počínalo uvědomovati třídně a sociálně.

XX.

Hornictvo nedočkalo se prvního máje, na němž chtělo proklamovat své požadavky. Stávka vypukla o 14 dní dříve.

Více nahodilá příčina stávku vyvolala, nežli uvědomělý postup. Kázání faráře v kostele na Polské Ostravě bylo bezprostřední příčinou.

Slova jeho s kazatelny pronesená pobouřila veškeré hornictvo.

Kostel byl přeplněný hornictvem, kteréž plně se zúčastňovalo náboženských výkonů. Stařičký farář přečetl evangelium a kázal o dnech zasvěcených Bohu a brzo přešel na to, že hornictvo chce letos slaviti prvního května. Zrazoval od slavení prvního května, poněvadž je to rouhání proti Pánu Bohu. Jenom zasvěcené svátky se mohou světiti a ty stanoviti má právo církev.

Potom promluvil o prašivých ovcích, které kazí ostatní horníky a nabádal věřící, by ctili své představené a zaměstnavatele.

Na kázání faráře odpovědělo hornictvo tím, že žádalo, aby pan farář sloužil na 1. května za ně mši polní za dosažení osmihodinné doby pracovní.

Farář, jehož fara byla pod patronací majitelů dolů, odbyl deputaci hornickou a oznámil případ na ředitelství.

Výsledek byl, že vůdce deputace byl zatknut a ostatní propuštěni z práce. Hornictvo bylo zrušeno do nejvyšší míry. Doutnalo to a oheň propukal na všech místech.

Příští neděli opětně snažil se kazatel hornictvo přesvědčiti, že se dostalo na špatnou cestu.

Slova s kazatelny hornictvo rozjitřilo a oheň rozplamenila. Vše se vyhrnulo z kostela ven. —

Návrší, na němž stojí kostel, přeplněno bylo nepřehledným davem horníků. Kteří byli v kostele, nebo naproti v hostinci, všichni vyšli

na silnici. Se všech stran přišli ostatní horníci, kteří vidouce shluk, přidružovali se.

Celý dav několikatisícihlavový dlouho stál kolem kostela hlučící a bouřící. Nikdo ho nemohl rozehnat. Policie byla nepřipravena, poněvadž tak náhlé propuknutí odporu nikdo nečekal a dav stal se pánem okamžiku.

Nějakou dobu se nehnul z místa, jak by si byl vědom jen svého množství, aniž by věděl, co počít.

Na několika místech jako prskavky propukaly řeči, výhrůžky, nadávky, každý výkřik z davu sesilován byl ostatními a jako temné hučení hromu vlnilo se davem.

Nikdo nedával direktivu, nikdo nevelel, náhle však jakoby veden instinktem hnul se celý dav a dal se ku městu silnicí, kterou vyplnil do posledního místečka do nedozírné vzdálenosti.

Nikdo si netroufal dav zastaviti nebo klásti odpor.

V městě už byly zprávy o obrovském srocení dělnickém i nastal poplach. Lidé zavírali domy a krámy, okna byla zadělávána. Nikdo nevěděl, co se bude dít. Báli se loupeže, krádeží. Zprávy se šířily o zbrojení horníků a každý jim utíkal z cesty.

Masa hornická byla však klidná. Přešla náměstím, kteréž úplně zaplavila, táhla dále hlavní třídou k jamám Karolině, Šalomouně. Nečinili dojem pobuřující, naopak imponovali klidem. Obklopili vchod obou jam, zaplavili ulici a zastavili veškerou frequenci. Část z davu vešla dovnitř.

»Nazdáár« prolétlo ústy tisíců.

»Sudruzi, všeci potě s nama! Stavkujeme. Pryč s kapitalistama. Haňba jim. Fuj. Něbuděme robiť. Něch žije stavka!«

Na jednotlivých jamách, pokud ten den se pracovalo, bylo už veškeré dělnictvo rovněž pobouřeno. A z okolí jednotlivých jam, z kolonií i ostatních domků všichni byli už kolem jámy. Jako elektrická jiskra prolétla zpráva o stávce.

Nebylo třeba přemlouvat, nebylo třeba přesvědčovat.

Všichni se přidali k stávkujícímu davu. Někteří svátečně oblečeni, připraveni do kostela, jiní neumytí, jak přišli z práce, v dělnické haleně. Nikdo neviděl jednotlivce, jen dav existoval, jako jedno těleso, jedna vlna, která strhuje vše sebou.

Jako černá lavina, která roste každým okamžikem, zasáhl dav všecky jámy a všecko hornictvo strhl s sebou.

Dav byl nepřehledný.

Čím více dav rostl, tím více byl si vědom své síly. Původní elementarnost přešla v sebevědomí.

»Sudruzi, nam se němože nic stať. My mušime stavku vyhrať. Všeci sme v kupě.« Slova ta tanula všem na mysli.

Přicházelo hornictvo i odjinud. V zástupech se přidružili horníci z Přívozu, z ostatních slezských i moravských dědin.

Třicet až čtyřicet tisíc hlav počítal dav.

Všeci do Vitkovic! Hura do Vitkovic. Do verku pro hutniky« ovládlo heslo.

Ve Vítkovicích byl dav přijat stejně radostně jako na všech šachtách.

I vítkovičtí hutníci přidali se ke stávkujícím. Od žhavého a tekoucího železa, jež sžíralo celou jich bytost prchali houfně a přidávali se k davu.

Nikdo si dosud nebyl vědom jak poměry se vyvinou, ale sílilo je vědomí, že je jich tolik a že všichni povstali společně v jeden okamžik, v jeden šik.

Byla to povznášející chvíle a každý si byl vědom jistoty a vítězství.

Tento nepřipravený, ale mohutný projev dělnické solidarity otřásl celým Ostravskem. Nikdo netušil, že v těch udeptaných lidech bez vůle je tolik síly, odvahy i odporu.

Vlastní přípravy ke stávce začaly teprve další dva dny. Sotva první paprsky sluneční pronikly, všude srocovalo se dělnictvo. Kolem kolonií a šachet bylo jak v úle. —

»Žaden něsmi jisť do roboty!« Byl první povel a davy táhly znova od jámy k jámě a vynucovaly si zastavení práce.

Šlo to bez obtíží. Na všech jámách otevírali jim brány, nikdo je nezdržoval a horníci se přidávali houfně k stávkujícím. Kde přece nějaké procento sjelo, tedy sama správa závodu poručila, aby vyfárali ven, v obavě, by nedošlo k bouřlivým projevům.

Pánem revíru stal se na okamžik lid.

Během příštího dne přijeli zástupcové vlády. Okresní hejtmanové, úředníci horního revírního úřadu.

Byli shromážděni v kanceláři hr. Wilczka na Polské Ostravě. Jakmile dělnictvu donesla se zpráva o tom, veškeré davy hnuly se tím směrem a obklopily budovu kancelářskou.

»Chceme osmihodinovu šichtu! Žadame zlepšeni vdynku!*) Máme hlad! Zarobky něstaču ani na chleba! Něbuděme robit zadarmo!« hučelo z davu.

Státní funkcionáři z počátku chtěli udržet své incognito. Situace však neměnila se, ba naopak nabývala stále napjatějších tvářností.

Všechny vchody budovy byly uzamčeny, okna zadělána.

»Kaj su? Čemu něpřidu ven mezi nas. Ať nas vyslechnu. Držu enem s uhlobaronama. Tych se oni dycky zastanu proti zedřenym robotnikum.«

Byly obavy, že stávkující vypáčí dvéře a vniknou do vnitř.

Konečně se otevřely vrata a vyšel z budovy v uniformě okresní hejtman fryštacký a c. k. horní rada z Olomouce.

V dělnictvu ihned zavládlo hrobové ticho, jakmile uzřeli pány v uniformě.

Domnívali se, že budou s nimi vyjednávat a každý chtěl to slyšet.

Státní funkcionáři suše a slabým hlasem vyzývali dělnictvo, aby se rozešlo, nastoupilo práci a že s ním pak budou vyjednávat a požadavky, které přednesou, že budou vyšetřovat.

»To ni — ni —« zahřmělo davem. »Temu něvěřime. Něpujděme robiť dokavaď nědostaněm osmihodinovu dobu pracovni, zvyšeni vdynku. Nejprem se nam mušu dať naše požadavky a potem nastupime pracu. Spěš ni! Ať žije stavka. Ani jeden něsmi se stať stavkokazem. Na-

---

*) výdělku.

zdáár!« tak vykřikovali jednotliví řečníci v shromáždění a dav hlučně to za nimi opakoval.

Vzdálenější, kteří z jednání nic neslyšeli, vykřikovali pak: »Haňba jim. Fuj. Vy lizoně*) kapitalu. Vladni otroci. Pryč s nima.«

Vládní funkcionáři byli zatím opětně v kancelářích v rozpacích, co podniknouti. Telefonovali na vše strany pro ozbrojenou moc, ale dav jen vzrůstal a rozhořčení v něm rostlo.

Tu zazněl pronikavý výkřik z několika míst: »Vojaci jidu!«

Prudké pohnutí v davu vzniklo. Všichni se obrátili v tu stranu, odkud šlo vojsko.

Již bylo slyšet jeho kroky. V čele šel major s přísným hledem a přísnou tváří. Vojsko směřovalo k obecní budově. Dav propustil svým středem vojsko, ale dále se nehnul. Vojsko odešlo k budově obecní.

Dav byl na chvíli zaražen, ale po chvíli znova počal bouřit.

»Vojaky na nas volaju. Chcu nas postřilať jak psy. Kdo potem budě robiť? Dybystě nám dali rači chleb.«

Vojsko dosud nemělo povelu a stálo stranou budovy obecní.

Pohled na vojsko nečinně stojící, rozčílený dav dráždil. Pleskali jim. Posměšně je zdravili.

»Běžte rači na Prajzaky Na zedřene haviře se trufatě, ale Prajzaci vas klobukami utlukli.«*)

A hned na to následovaly rozčilené výkřiky: »Haňba vojakum! Haňba kapitalistum! Haň-

---

*) nástroj.

*) narážka na rok 1866.

ba vladě! Pryč s nima! Něch zhynu! Ať žije stavka —!«

Úředníci mezi tím všichni vyšli ven a energicky vyzývali dav k rozchodu.

Nikdo se nehnul.

Bylo slyšet německý povel majorův, zachřeštění pušek, vojsko dle komanda pušky ostře nabíjelo a nasazovalo na jich hlavně bajonety.

»Střilať chcu. A kdyby nas všeckych postřilali, to jim nic něpomože. Haňba uhlobaronum! Preč s našima tyranami!«

Vojsko již postupovalo ku předu s napřaženou ručnicí a s nasazenými bajonety; rázným krokem blížilo se k davu.

»Zpátky,« zněl povel k lidu.

»To ni, ani krok zpatkem!«

Ze zadu dav tlačil se ku předu a ti, co stáli v předu, naráželi přímo na bajonety.

Vojsko vrazilo do demonstrujícího davu.

Krev zbarvila černou silnici. Tři horníci okamžitě klesli k zemi, bodnuti jsou do boku a prsou. Celá řada ostatních utrpěla menší zranění a ztratila se v davu.

»Ježiš Maria, už jich zabijaju — poďme braniť naše sudruhy —.«

Zatím však vojsko už prorazilo davem a rozdělilo jej na dvě strany a zvolna lid vytlačovali ze silnice do příkopu, do postranních ulic, do polí.

Již jen ti nejodvážnější vykřikovai, ostatní ustupovali dobrovolně stranou. Někteří horníci chtěli se dostati k svým zraněným soudruhům, ale přístup byl již kordonem četnickým zastaven.

Nikdo nevědl určitě, kteří horníci jsou vlastně zraněni. V prvém rozčilení je nikdo nezjistil. V jednotlivých hloučcích, jak byli četníky a vojskem zatlačeni, kolovaly různé pověsti a zprvy. Fáma rostla. Někde tvrdili, že viděli několik mrtvých, hádalo se na toho nebo onoho, ale nikdo nevěděl nic určitého.

Na rohu poboční ulice opřen o zeď stál mladý horník. Byl mezi prvními demonstranty.

»Tu je Bartek, ten byl na předku. Ten budě o tym věděť. Ty poviz nam, jak to bylo a koho ti vojaci to zabili.«

»A co si taky cely na nic? Bledy si jak štěna. Či maš strach, lebo se ti co též stalo?«

»Ale — nic.« Zvolna zvedl ruku. Rukáv byl přetržený a z pod rukávu kapala krev. Úplně černá, smíšená s uhelným prachem, který byl na kabátě.

»Muj bože, ty si též bodnuty! Ukaž zavažem ti to trochu, ale běž hned dodom. Honem leť, až tě neodejdě krev. Taky bajonet je masny a može se ti ešče otruť krev.«

»Buďtě ticho. Němluvte moc. Ja enem čekam, až budu ti šandaři preč. Koho viděli, že je bodnuty, hned ho zebrali.«

»Boli tě to moc?«

»Ani ni moc.«

»Di ale s tym do dochtora.«

Něpujdu. Ty bestyje držu všeci pohromadě a potym mě ešče udaju.«

»Za to přec ti němožu nic udělať ani zavřeť. Ty si žadnemu nic něurobil. Dy tě to oni pokaličili.«

»Už jich zavřeli přes dvacet. O každym poraněnym povidaju, že vzduroval a za to ho ešče

zavřu. Už su všeci na vachcimře. Maju už tam aji dochtora, co jim to zavazuje.«

V tom přejel silnicí ambulanční vůz a zahnul k nemocnici.

»Tam vezu ty chudaky!«

»Kolik též je jich?«

»Něni to tak poznať, ale je plny ten vuz.«

»Ale za co nas enem zabijaju? Za co nas zaviraju?«

»Že něchcem zadarmo robiť. Že něchcem hladem umřeť.«

»Poďme se podivať na vachcimřu. Tam su naši sudruzi zavřeni.«

»Poďme jich vysvobodiť.«

Hlouček zašel několik kroků, ale kordon vojáků nepropustil ani jednoho z uličky ven.

»Pustě nas! My nězabijame jako vy,« vykřikl jeden odvážlivec a ihned na to byl četníkem zatčen a odveden na strážnici.

Do zástupu vloudily se ženy.

»Ježiš Marja — kaj je muj? Doma ho něni, tu sem všecko už přešla a nikdi ho něni ani okem viděť. Něni též muj ty bože zabity? Panenko Mario — nědopusť, bo dyby tak byl zabity, co se ja počnu s tyma sedmima děckama. Muj bože! Něviděli stě ho tu kaj?«

»Ni — možna esli něni na druhe straně.«

»Pustě mě tam. Mušim se ešče tam podivať.«

Došla až ke kordonu a tam ji zadrželi. Četník ji napomínal, aby se mírnila.

»Paně šandar, budu tak dobři, pro boha jich prošim a pusťu mě tam, ja hledam mojiho chlopa.«

Všechny prosby byly marny, ženě bylo pohrozeno, neodejde-li ihned, bude zatčena.

»Už aji naše roby budu zaviraf« — bručeli demonstranti, ale jen mezi sebou, poněvadž cítili svou slabou posici.

V tom zase jiskra vlétla mezi demonstrující hloučky: »Ve Vitkovicach je cšče věce vojakův. Střilaju už tam do tych ubohych ludi. Moc už je jich zastřelenych a poraněnych« — takové zprávy se šířily.

»Poďme do Vitkovic na pomoc.«

Kordony však postoupily ještě dále, uzavřely kde který průchod. Jakmile dva lidé stáli vedle sebe, byli vyzváni k rozchodu.

Kdo vykřikl, kdo neuposlechl vyzvání, ihned byl zatčen.

Nikdo nesměl nikam jít. Stát rovněž ne. Po jednom propouštěli kordonem a každý musel rovno domů.

Jak slunce zapadlo, byly ulice liduprázdny. Jen četnické hlídky procházely ulicemi do rána a střežily závodní i obecní budovy.

XXI

Horník Motyčka přišel toho dne pozdě v noci domů.

»Tak sem rada, že si už doma,« uvítala ho žena. »Měla sem už takovy strach. Cela kolonia je prazna, žaden ze sušeduv neni doma. Bo viděli jsme tu kolem z dráhy tela vojakuv jisť cely děň, jako by už vojna byla.«

»Šak je to hruza. Krvju se muši člověk domahať svojich požadavkuv. Byl sem cely deň ve Vitkovicach. Tam ti je to nejhorši. Ohromna

šila vojakův je tam. Na 600 vojska. Všeci haviře z moravske strany tam se zešli. Měli sme mět schuze dohromady s hutnikami, ale něněchali nam ani ku schuže dojšť. Začali nas rozhaňať a dyž to něšlo po jejich vuli, tak hned do 'nas střilali.«

»Muj svrchovany Ježiši — — —

»Tři su nadobře zastřeleni, a kolik je jich enem poraněnych, to se ešče něvi. Ale koho chytli, toho zavřeli. Všecky vachcimry su plne.«

»A čemu to?«

»Vojsko dycky drži s tymi břuchačami. Kdoši pry na nich hazal kameňami, ale bezteho to něbude pravda. Žaden o tym něvěděl — ale vojaci na raz vystřelili. To ti byla hruza. Ludě se hned valali v te krvi 'na zemi. Tři byli hned mrtvi. — Mezi nima horak Rubal, co ma tela děti. Uboha roba, ubohe děti.«

»Jezus Marja!«

»Tak je to, tak je to — Něvim, jake to budě dal, ti bohaprazni bachrači nas daju všecky postřilať jak psy. Ale my něustupime. Oni mušu poznať tu našu křivdu, mušu poznať co je haviř. Jak my začněme tuž . . .«

»Pro boha chlope, hamuj se trochu, podivej se na naše děti . . .«

»Šak o ně se pravě jedna, aby se něměly tak zle, jak my dněska. Naša kolonia se držela. Ani jeden něrobi a všeci sme byli ve Vitkovicach. Rubeš ten se ti ztěka, nadava, lice, ale nic mu to něni naplat. Co bys řekla, dy ten Jamrošuv synek šel s nama, ale dy ta stara Rubeška ho chytla a zamkla doma a 'něpustila ho ani na ulicu se podivať. Teho synka je škoda, dostal se do pěknych ruk!«

»Z našich haviřuv su dva zavřeni, Bilsky a Chlebda. Štyři šandaři jich vedli. Ale na nas tak něpujdu. Tym nas něpostrašu. Dyby nas chtěli všeckych pozavirať, to by potřebovali hareštuv! Tak je to.«

»Němaš co k jidlu? Bo cely deň při tym rajvachu sem ani do huby ničeho něstrčil.«

»Na — trochu kafe tu mam.«

»Tuž mi ho slej, aspon co pojim.«

»Nu — a maš ešče jake peníze? Včil budě zle, zarobku něbudě žadneho, mušime se trochu uskrovnit.«

»Něstojí to ani za řeč, co ešče mam. Mam tu ešče 4 šestky.«

»To nam dluho něvydrži.«

»Jak už nas bida doženě tak prodame co se da. Tu almaru bysme mohli prodať, kozu též mame. Paru rynskych za to dostaněme a to budě aspoň na ten chueb.«

»Ty aspoň si uznaliva ženska, prava havirka. Nic se něbojiš. Šak zas budě dobře.«

»A co dělaju děti?«

»Něbyly ve škole. Školy su zavřene.«

»Furt též boraska plakaly o tebe, měly strach.«

»Enem se starej o ně, by měly co jesť. My už to jakši protlučeme.«

»Buď ticho!«

»Coši idě do kolonie.«

»To budu haviře, co idu dodom.«

»Ale kaj — to su takove odměřene kroky.«

Pohlédla z okna ven: »Ježiš Marja — zase su tu šandaři!«

»A kaj idu?«

»Ježišinku idu do nas —. Ty schovej se!«

»A na co bych se schovaval, dy sem nic něukrad.«

Dva četníci v plné zbroji stáli již na schůdkách. Žena jim vyšla vstříc.

»Bydlí zde horník Motyčka?«

»Ja — meška.«

Četníci vstoupili do vnitř. Motyčka jim šel vstříc.

»Jste vy Motyčka?«

»Sem.«

»Byl jste dnes ve Vítkovicích?«

»Byl sem.«

»A co jste tam mluvil?«

»Brzo nic.«

»Jste udán že jste pobuřoval lid a že jste jej vyzýval, aby demonstrovali.«

»Ja sem se žadnym o tym ani němluvil.«

»Na to jsou svědci. Ve jménu zákona vás zatýkám. Půjdete s námi.«

»Svatá Panno Maria, něopouštěj mě. Něbertě mi ho, bo kdo mi budě živit ty děti. Muj je tak dobry, že by ani jakživ kuřatkovi něubližil,« hořekovala žena.

»Ale něplač robo, dy zas budě lepši.«

»Tatinku . . .« s křečovitým pláčem volaly děti, které se hlukem probudily.

Motyčka se ještě ohlédl: »Tak s Bohem!« se slzami v očích se loučil.

Na to se zavřely dvéře a rodina zůstala bez muže, bez otce, bez živitele.

XXII

Václav po celou dobu stávky nesměl se ani vzdálit zdomova. Na závodě se nepracovalo,

jen dozorci dohlíželi, aby na šachtě nestaly se nějaké poruchy. Václava Rubeška přísně střežila, aby se nedostal mezi ty socialisty.

»To su hrozni něznabozi« — poučovala ho — »něchtěli by nic robiť, a všecko aby jim patřilo. Bo cely svět by chtěli už naruby obratiť. V pana Boha něvěřu, do kostela něchoďu, enem se ukryjomky schoďu a raďu, jak by ostatnich ludi připravili o majetek. Chcu to same co maju naši pani, každy aby měl stejnak moc. No to by na tym světě pěkně vypadalo. To by každa haviřka chtěla byť to same co ja.«

Václav byl už dosti sečtělý i vtipný, že cítil, jak Rubeška je zaujata a její poučování ho vždy utvrzovalo v opaku, k čemuž přispíval i jeho odpor proti ní.

Poslouchal jí s nechutí a v mysli své dlel vždy u události, jež se venku odehrávaly.

Dovídal se o nich jen od Rubeše, který přinášel své ženě zprávy, co se venku děje.

Toho dne přišel Rubeš něco později domů. Byli všichni předvoláni do kanceláře, aby dostali informace. Vyskytovali se totiž stávkokazi, kteří trousili se na šachtu a chtěli nastoupiti práci. Nebylo jich sice mnoho, ale závodní se toho rádi chopili, poněvadž byli vždy znamením, že hnutí ochabuje. Ostatní horníci takové uprchlíky pronásledovali, takže tito před nimi schovávali se a často, i v převlečení na šachtu docházeli.

Jestliže přistihli některého stávkokaze, tedy nebrali vůči němu žádných ohledů. Na vzdálenějších jámách, kde nebyl tak přísný dohled, zavlekli stávkokaze do lesa, vysvlekli do naha a přivázali ho na strom a často ho i mrskali.

Každý, kdo šel kolem, nešetřil poznámkami, vodou přivázaného polévali a tak dlouho ho nechali viset, až se některý smiloval a ho vysvobodil. Obyčejně patrola vojska, nebo četníci, kteří konali služby v kraji, byli vysvoboditeli těchto stávkokazů.

Na všech závodech dostali dozorci příkazy, aby znemožnili pronásledování horníků, kteří se hlásí k nastoupení práce, se strany stávkujících a přidělena jim četnická assistence.

Na jámě X. Rubeš byl pověřen hlavním vedením, poněvadž byl ze všech nejspolehlivějším. —

Jak přišel domů, velice se rozčílil nad stávkujícími horníky. »Janěvim, jak to može byť. Sami chcu volnosť, ale dyž chce někery podobrotě jišť do roboty, bo vidi, že to něvedě k ničemu, tak by ho aji zabili, dybyho šandaři neubranili.

Nejchytřejší by bylo, dyby ich všeckych pozavirali. Dyž ni, tak aspoň tych jejich vudcuv. Dokavaď ti něbudu v ďuře, pamatuj, něbudě dobře. Zavřenych je už přes 100 a už je to poznať. udě idu zpatkem do roboty a ešče prošu, aby se jim to odpustilo, že byli k temu enem narojeni.*) Šak jim přejdě všeckym kuraž. Šandaři vyhledaju všecky ty ostatni rebelanty, co dělnictvo navadzaju ku stavce a odvezu jich do kreminaluv do Jičina. Šak potem ani haviřum něnapadně, aby stavkovali ešče dal. Dy zte stavky už moc něbudě, to je už čuť z řeči haviřuv. Už němaju ani taku chuť, jako před stavku. To je to. že tu už něni žadneho,

---

*) navedeni.

co by jich balamuntil. A naši haviři to su takovi, jak chceš. Daju se hneď každym navesť a potem teho lutuju.

Dněska mi tež povidal pan inžinir, že jim co malo vela daju, co zavodum něuškodi a tak to přivedu, že pujdu všeci haviře radi do roboty.

Stavka ta už jich brzo omrži. Přidě vyplata nědostanu ničeho a to budu ledva radi ešče, dyž jich vezmeme do roboty.«

Rubeška si pochvalovala, jak její manžel má dobré náhledy a byla si vědoma, že jsou to její názory, v nichž si svého muže vychovala.

Jejím přáním bylo, by muž její stal se ještě naddůlním a viděla, že je na nejlepší cestě k další karieře.

*

Rubeš měl pravdu, když tvrdil, že stavka již nebude dlouho trvat. Po výbuchu prvých dnů hornictvo bylo zcela klidné. Z části se odstěhovalo do svých domovských obcí a ostatní očekávali vývoj věcí. Veřejnost byla upozorněna na jich trudný stav a i kruhy vládní, které za každou cenu chtěly stávku zlomit, přišly k poznání, že poměry udržitelny nejsou. Nastalo vyjednávání. Hornictvo nemělo koho vyslat. Všichni, kteří byli trochu k tomu způsobilí, byli v žaláři. Závody byly ochotny k menším ústupkům. Vyjednávání se vlastně omezilo na to, že závody vydaly vyhlášky, jimiž se oznamovalo, že doba pracovní v dole zkrácena je z 12 hodin na 10, zaručen 24hodinový nedělní klid a zavedena revise panských směn a úkolu, čímž mzda zvýšena byla asi o 5—8 procent.

Na tuto vyhlášku po 14denní stávce veškeré hornictvo, jež začalo citelně postrádat svých výdělků a nikde podpory nenalezlo, šlo do práce. sešli se opětně v děrách podzemních a znova rvali kusy černé země a rádi byli, že to nedopadlo pro ně hůře. Jen na ty, kteří seděli v žaláři, nebo v nemocnicích leželi zraněni při demonstracích, vzpomínali a vždy při tom taková nová vlna nespokojenosti přeběhla černými těly v tmavých skobách.

Bylo často slyšet: »Boraci, trpju, že se nas zastavali, že chtěli nam pomoc ku lehtějšimu životu. Ty darmožrouty to chrani každy, a nas dyž se kdo chce zastat, tuž na něho hned jak na největšiho zbuja volaju vojsko, šandary a hned by ho baj pověsili. Takova nešpravedlivošť je na ťom světě. Kdy budě enem lepši?«

XXVII.

Vladislav věnoval se úplně správě závodu. Poměry, které se vyvinuly po smrti otcově v jich rodině, nebyly utěšené. Vyskytovaly se těžkosti finanční. Otec zanechal jim milionové jmění, ale veškeré jmění investováno bylo v jámě Ignátově, z čehož měly býti vyplaceny sestrám Vladislavovým podíly dědické.

Sestry i jich manželé naléhali na vyplacení podílů těchto a Vladislavovi působeny tím obtíže dalekosáhlé. V rodině nebylo dostatek porozumění pro společné dědictví otcovo a Vladislav nebyl s to, aby celou rodinu svou získal pro udržení společného majetku rodinného.

Mimo to manželství jeho nebylo šťastným. Brzo po svatbě bylo zřejmo, že manželé tito ne-

hodí se k sobě. Žena Vladislavova byla rozmarnou, vyhýčkanou dámou, která ráda užívala všech požitků velkoměsta, nepřipouštěla si starostí a jediný zájem její byly toileta a zábavy.

Vladislav, který sice nezdědil po svém otci praktického ducha, ale jeho sklonnost k věcem vážným, brzo zprotivěl si svou ženu, a manželství jich po krátké době úplně zpřetrhalo svazky své a trvalo více jen pro veřejnost. Vůči sobě byli si brzo velmi cizí.

Též naděje sester, že žena Vladislavova přinese jmění do rodiny, ztroskotaly, poněvadž jich velkostatek byl velmi pasivní; téměř před úpadkem.

Vladislav byl těmi poměry těžce zkrušen a obrátil se na české finanční kruhy o podporu.

Česká veřejnost té doby nezabývala se problémy národohospodářskými a netečně pohlížela na tak významný hospodářský podnik, takže kroky Vladislavovy a správy jeho závodu zůstaly bezvýslednými. Finanční kruhy české zpečovaly se mu pomoci.

Vladislav dostával se stále do horší situace. Nebylo to tajno i v širším finančním světě, že nikde nemůže dostati úvěru a zejména finančníci vídeňští ztěžovali mu rovněž jeho stav a pracovali k tomu, by Vladislavovy doly dostaly se do rukou Guttmannových.

Guttmanni zatím vyrostli ve finančníky prvého řádu a s Rothschildovou skupinou byli největšími milionáři v říši.

Guttmanni chtěli dovršiti vítězství své nad rodinou Vladislavovou tím, že poslední majetek, jenž byl v rukách Vladislavových, přejde též v jich vlastnictví a proto rovněž za-

bývali se umyslem těžiti z nesnází Vladislavových.

České i německé finanční kruhy pracovaly svorně k tomu, aby přivedly Vladislava k pádu.

Poměry těmito byl Vladislav velmi roztrpčen. Prožíval kus české tragiky, Vzpomínal, jak finanční kruhy německé udělaly z Guttmannů, kteří začali podomním obchodem, mocné milionáře a jak jeho rodina, jejíž otec položil základ k průmyslu, z něhož rostly miliony Guttmannů, je dnes na kraji úpadku jen následkem toho, že nikde nenalézá opory.

A přece poměry nebyly tak zlé. Závod prospíval dobře, nikde nebylo příčin k obavám, průmysl uhelný a s ním Ostravsko stále ještě vzrůstá, takže i prosperita závodu i jeho cena neklesá, nýbrž naopak každým rokem se vzmáhá.

Obtíže mu činilo jen, že měl vyplatiti dědické podíly dle závěti svého otce svým sestrám, jež naléhaly na svého bratra, by jim podíly vyplatil. A toho využitkoval celý svět finanční český i německý proti němu a vyličován byl jako před úpadkem.

Sestry Vladislavovy samy nevěděly, jak tím ohrozily vlastně celé jmění rodinné. Věc se odehrála tak rychle, že nebyly dostatečně ani informovány. Žily v Čechách na svých statcích a o poměrech bratrových věděly velice málo.

Vladislav též nerad se jim svěřoval s tím vším, poněvadž znal malý zájem pro odkaz otcův. V trapné situaci své však se na ně obrátil a vše jim vylíčil. Docílil toho, že sestry od svých požadavků pro nynější dobu ustoupily, a-

le uložily mu, aby se staral o to, by co nejdříve je vyplatil.

Záležitost se tím sice neurovnala, ale závod zůstal na dále v rukách Vladislavových a všichni ti, kteří už lačni byli jeho pádu, byli prozatím ve svých nadějích zklamáni.

*

Václav se vyvinoval v statného jinocha. Všichni ho měli rádi. Byl hezký hoch, příjemný i milý. V poměrně mladém věku byl již hodně sečtělý, takže i starší havíři zvykali se na něho obracet v různých pochybnostech. Přilnul zejména k dělnickému vzdělávacímu spolku, který byl v době stávky střediskem organisace. Četl tam vše, co mu pod ruku přišlo. Četl mnoho, kdykoli se mu naskytla příležitost. Stal se z něho snílek, který stále přemýšlel o dnešních sociálních poměrech. Třeba dosud nechápal celou tíhu dnešního života i poměrů, přece nabýval jistých vědomostí, které zaměstnávaly jeho mysl a vytvářily jeho bytost.

Byl nadšen pro revoluční hesla sociální, jež v tehdejším socialismu s prudkou silou propukaly. V jeho mladé duši nalézaly úrodnou půdu.

Po stávce byl dělnický vzdělávací spolek rozpuštěn úředně, ježto sbíral pro stávkující podpory a tudíž překročil meze své působnosti; celá jeho knihovna byla úředně zapečetěna a zabavena. Václav tím velmi utrpěl, poněvadž ztratil hlavní pramen svého sebevzdělání. Měl však již svou vlastní knihovničku a doplňoval ji stále ze skrovného výdělku.

Lišil se tím velmi od ostatních havířských jinochů. Těm se zdál pro svou píli, s jakou se věnoval svému vzdělání, i směšným. Tito četli nanejvýše nějaký dělnický časopis a mnohdy ani to ne — za to jak bylo trochu volno, vyplňovali všechny zakouřené židovské putyky, kdež obyčejně při vřískavé hudbě se tančilo a setrvávalo, až alkohol je úplně zmohl.

Bylo v jich očích hrdinstvím, co nejvíce holdovat alkoholu a takový zjev jako Václav, byl jim něco směšného. Ale dosti jich též bylo, kteří si Václava oblíbili a vážili, scházeli se s ním a hovořili spolu o věcech vážných a navzájem se doplňovali. Byly to obyčejně rozpravy sociální, třídní nauky, které se v dělnictvu počínaly ujímat.

Jich mladá fantasie vysnila si budoucí ráj, všechny theorie o sociálním státě s úplnou sociální rovností nalézaly živého zájmu u nich a staly se jich vroucí tužbou.

Právě uplynulá stávka na ně mocně působila. Po prvé zde spatřili, jak se utkaly jich ideály se skutečností. Nebyli by ani připustili, že by stávka mohla dopadnouti s neúspěchem, soudili, že jednotný projev všeho hornictva nemůže zůstati bez pronikavého úspěchu a že není možno, aby hornictvo nedosáhlo všeho, čeho si přeje.

Ale skutečnost poučila je o jiném. Nevytrvalost určité části horníků, kteří brzo z velkého nadšení pro stávku vychladli a opouštěli řadu stávkujících, vlivy veřejnosti, zakročení branné moci, pronásledování a zavírání vůdců přivádělo je k poznání, že sebe krásnější theorie, sny i tužby neplatňují se tak snadno, ja-

ko by jich mysl i srdce si přálo. Pocítili a poznali, že kapitál je síla i moc, velká, která má na své straně vše, co jakýmkoli vlivem vládne a že boj sociální nerozřeší se rázem nebo stávkou a že celá masa dělnická, jak je dnes, proti vší té moci je nicotnou.

Nad výsost zdálo se jim jasným a oprávněným heslo: »Proletáři všech zemí spojte se!« a rostl v nich zásadní odpor proti veškeré občanské společnosti, kterou považovali za spojence i nástroj kapitalismu proti nim.

Po rozpuštění jich vzdělávacího spolku veškerá omladina, která se kolem Václava soustředila, usnesla se zříditi hornickou organisaci a pobádali k tomu i starší horníky, kteří v tom směru rádi se mládeži přizpůsobovali.

Václav byl vždy nadšen, kdykoli odcházel z takové schůzky nebo porady, kde se radili, co vše pro budoucnost podniknou.

Tím nepříjemněji byl však dotčen, kdykoli se blížil domů u vědomí, že se setká s Rubeškou. Do jisté míry už se vymanil z jejího vlivu. Z počátku se jí bál, ale později jí opovrhoval. Nejvíc byla mu protivná její falešná bigotnost. Viděl na ní, jak se ohání vždy zbožností a pánem Bohem, jak tone celý den v modlitbách, stále se žehná a louská růženec, ale ve skutečnosti nepřestává přemýšlet, kde by komu co zlého natropila. Byla škodolibá, měla radost z neštěstí druhého, lhala, proklínala a byla velice sobecká.

Takový příklad její, kde pozoroval nepoměr mezi její zbožností a životem skutečným, vzbuzoval v něm první pochybnosti o životě náboženském i víře, zejména vyvinovala se v

něm nedůvěra vůči kněžím, s kterými Rubeška pěstovala styky, a kteří Rubešku stavěli celému světu za příklad.

A když ho Rubeška z počátku nutívala, aby s ní se modlíval růženec, tu při neustálém opakování těchto modliteb bezděky přicházel k poznání, že to není Bohu ani milé a že je to zbytečná ztráta času. Jeho chápavá mysl nemohla si to srovnat, že by Bůh vyžadoval neustálého bezmyšlenkovitého opakování Zdrávasů a že by to bylo vůbec potřebno, když na druhé straně titíž lidé tak nekřesťansky žijí a druhým tolik zla činí, jako Rubeška.

Později Rubeška ke všem těm nemístnostem propadla ještě alkoholismu a čím více stárla, tím více podléhala této neřesti. Už ani se nestarala o domácnost a často po požitcích alkoholu vyvolávala takové odporné scény, že každý od ní utíkal.

Václav se jí vyhýbal jak mohl a hledal také příležitost, aby se mohl od nich dostati vůbec pryč.

*

Václav čím více dospíval, tím pozorněji sledoval poměry u veřejnosti. Nevyhýbal se i ostatní společnosti mimodělnické. V té době byl dostavěn za velkého nadšení české společnosti »Národní Dům« a Václav účastnil se ruchu toho. Nebylo jich mnoho mezi dělnictvem, kteří tenkráte lnuli k české společnosti, ba naopak většinou pohlíželi na ni nepřátelsky. Považovali ji za středisko českých měšťáků a inženýrů a nedůvěřovali jí. Zejména od poslední stávky protivy se zostřily, poněvadž jich sociální poža-

dávky setkaly se u veřejnosti s neporozuměním a zejména české časopisy vesměs odsuzovaly jednání dělnictva.

Německá společnost i její časopisy byly dělnictvu naprosto nepřístupny i nesrozumitelny, takže veškerý útlak který přec jen vycházel z kruhů německých kapitalistů a jich zřízenců, nebyl jim patrný v té míře, jako když v české společnosti, v českém tisku vyskytly se hlasy proti dělnictvu.

Brzo byla česká strana v dělnictvu nenáviděna, k čemuži nemálo přispěla agitace v dělnictvu v tom smyslu prováděná. Horníci nezůstávali nyní bez vůdců. Poslední stávkou upozornili na sebe celý svět a přicházeli do revíru hlasatelé rudé internacionály.

Půdu měli připravenou. Časopisy její se četly již léta před tím, hornictvo bylo úplně odkojeno zásadami jejími a veškeren útisk, neúspěchy, bída i pronásledování nalezly útočitě v theoriích mezinárodního socialismu.

Schůze následovala po schůzi. Úřady je zakazovaly, rozpouštěly, ale sta i tisíce horníků shromažďovaly se vždy na nových a nových schůzích.

A stále více se odcizovalo toto hnutí české společnosti a dostávalo se s ní do prudkých protiv. V české společnosti byly různé směry. Některé zavrhovaly veškeré hnutí demokratické i sociální, druzí viděli v organisacích dělnických nebezpečný živel. Ježto všechny ty živly byly představiteli českého života, tedy celkový ráz české společnosti byl protidělnický.

Vrcholu napětí dostoupilo, když dělnictvu nebyl propůjčen »Národní Dům« k protestní

schůzi, na níž dělnictvo chtělo proti svým představeným protestovati.

Jelikož se dalo očekávati, že tam nebudou šetřeny ani čeští lidé, kteří stojí v předních řadách české společnosti, byl zabráněn dělnictvu vstup do »Národního domu« a tím přetržena páska, která je mohla pojít.

A hornictvo bylo již v rukou, jež tyto rozpory neuklidňovaly, nýbrž naopak jen těžily z nich a používaly jich stále k ostřejším útokům proti české straně.

Celá řada agitátorů z Vídně i ze severních Čech přicházela na Ostravsko a dělnictvo vedla i sobě přizpůsobovala.

XXIV

Motyčka byl sedm neděl ve vyšetřovací vazbě. Nemohli mu ničeho dokázati, ale propustili jej na svobodu teprve až byl zabezpečen klid v celém revíru. S ním propustili větší část zatčených. Přes to však ponechali si ještě celou řadu stávkujících ve vězení, kteří pak odsouzeni byli na půl roku i více pro vzepření se stráži, pobuřování — a z jiných důvodů.

Motyčka spatřil svou rodinu u veliké bídě. Žena ho uvítala s pláčem. Sestárla za tu dobu neobyčejně. Když ji Motyčka opouštěl, byla statnou ženou v nejlepších letech, odhodlanou, pracovitou a spokojenou, nyní byla úplně zlomena, sežloutlá jak po nemoci. Bylo na ní poznati na první pohled, že mnoho trpěla.

Vstoupiv do světnice, nemohl Motyčka slova ze sebe vypraviti. Tak byl zdrcen obrazem,

který spatřil. Žena mu padla kolem krku a dala se do usedavého pláče.

Ukázala rukou na lože, na revmatické dítě. Bylo zřejmo, že už dlouho nevydrží. Úplně zmodralé, tupě hledělo, jako v bezvědomí.

Motyčku sevřelo srdce u pomyšlení, že dítě jim nevyžije. V době jeho uvěznění trpělo hlad, nemělo co jíst. Přistoupil k posteli, pohledl mu do očí, byly hluboce zapadly, kalny a s těží poznaly otce. Nebohé dítě spatříc jeho postavu, chtělo zatřepetat ručkama, ale bylo tak slábo, že ani to nedovedlo .

»Tu ať se přidu podivať, ti, co nas tak enem z buh darma zavirali. Nevine děti to oděnsu. Dva měšice člověka držu v kreminale a dobře věďu, že je něviněn. Člověkovi němožu nic dokazať, ale přece ho držu zavřeneho, enem aby se zaškrlili*) tym darmožrunum. To je to spravedlnosť, na tym světě. My nesme u nich ani luďě. Horši s nama zachoďu než s tym dobytkem. Žadnemu se ani něspomni, že též mame děcka, že to něni žadne bydlo, aby hladem pozumirali. Šak jedenraz na ně též přiďě. Ešče něsme dosť na všecko přirychtovani, ale přiďě čas, kdy jim to všecko oplatime, kdy nas též možu ešče poznať.

Jak vidim, měli stě se tu horši než ja v tym kremi'nale. Tam se mi dali aspoň naješť, ale vy stě něměli ani co ješť.«

»A kaj su ty ostatni děti?«

»Poslala sem jich na holdu, trochu oškvaruv nazvybirať. Paru krejcaruv s tym vyrobju.«

*) zavděčili.

»To je jako žebrota« myslel si Motyčka, ale už nic se o tom nezmiňoval, aby ženě ještě více neztrpčoval okamžik svého návratu. Poznal, že rodina byla u velké bídě z toho, že i jich skromný nábytek byl pryč. Žena to jistě rozprodala, aby bylo aspoň něco na chléb.

V kolonii bylo všude hlučno, když zatčení vrátili se zpět. Z kolonie X. bylo jich osm. Všichni je chtěli vidět a stisknout jim ruku. Jak by nové naděje vzklíčily v nich, když spatřili své druhy ze stávky. Po stávce byla sice všade citelná nouze, mnozí se zadlužili silně, ale nezoufali. Všeobecné mínění převládlo, že teď se musí znovu začít a postarat se o důkladnou organisaci.

Znovu se odvážili na schůze. Scházeli se opět tajně, poněvadž všechny schůze jim byly zakazovány a rozpouštěny. K jedné schůzi pozvali si redaktora Wernera z Vídně. Schůze konána v Dělnické domě a místnosti byly nabity. Dosud neslyšeli horníci takovou řeč, jakou promluvil k nim. Nemluvil sice plynně česky, bylo na něm znáti, že vyrostl v kruzích německých, ale svými břitkými úsudky získal si srdce všech, poněvadž vylíčil jim vše, čím horníci trpí. Vyličoval způsob života horníka, jeho vysilující práci. V živých barvách líčil strasti hornické rodiny. Poukázal na život ostatních tříd a vzrůst bohatství uhlobaronů, kteří z mozolů dělnických staví si paláce. Z toho přišel na kritiku měšťáckýchsp olečností, české i německé, a nejvíce se
kých společností, české i německé, a nejvíce se utiačují dělnictvo a při tom vedou českou měšťáckou stranu. Na to promlouval o shnilých poměrech v Rakousku, útočil na černožlutou reakci

a na pranýř stavěl českou politiku, že zaprodává dělnictvo, že podporuje vládu, že je proti dělnictvu a pracuje pro šlechtu. Řeč svou ukončil velkou výzvou, aby hornictvo se organisovalo Všechno dělnictvo všech národností se musí spojit. Ti všichni, kteří si dnes hrají na vlastence, jsou nepřáteli dělnictva, dělnictvo v nich nenajde přítele ani porozumění. Vlastenectví je překonaným stanoviskem, poněvadž tolo dělnictvu nepomůže. Je třeba chleba, je třeba zavést rovnost všech lidí a toho se dosáhne, když se zanechá všech národnostních fantasií a veškeré dělnictvo si podá ruce proti svým znásilňovatelům, vykořisťovatelům a utlačovaetelům. —

Řeč jeho zanechala v posluchačích hluboký dojem. Všichni tomu sice nerozuměli, ale dávali mu za pravlu, slyšíce zvonivý zvuk jeho kovového hlasu. Věřili mu do slova a dávali mu za pravdu, zejména, když poukazoval na jich útisk, na nepřátelství měšťáků proti dělnictvu a na nutnost spojit se. V pojmu měšťácké společnosti vždy si vybavovali společnost českou, poněvadž německé neznali a nepřišli s ní do styku, kdežto s českými měšťáky přece jen přišli více do styku a cítili onu propast i cizotu, kterou navzájem vůči sobě měli.

A proto největší nepřátelství nově vzrůstajícímu dělnickému hnutí byli čeští měšťáci.

Redaktor Werner rozplamenil celý revír. Druhého dne řečnil v Karviné, potom v Michálkovicích a všude, kde se horníci scházeli. Výsledek jeho akce bylo zřízení hornického spolku, z něhož vyrostla silná odborová organisace hornická, ovládaná zásadami i duchem jeho. —

XXV.

Václav vrhl se úplně v proud života. Byl jedním z nejhorlivějších členů nově tvořících se organisací. Nesouhlasil sice se vším, co přednášíval na schůzích redaktor Werner, nesdílel jeho názor úplně o českých měšťácích, poněvadž se častěji s nimi stýkal a poznal mezi nimi celou řadu lidí demokratických a stejně sociálně utlačovaných jako oni. Cítil více instinktivně, že by bylo výhodnějším spíše tyto vrstvy k sobě přibližovat, nežli propast vzájemnou rozšiřovat, ale tyto jeho myšlenky byly zatlačeny vědomím, že nutno dělnictvo organisovat a že toto nenajde nikde přítele nežli v sobě, v své síle a jednotě. A proto stal se jedním z nejhorlivějších propagátorů a spolupracovníků Wernerových.

Na závodě X. měli Václava všichni rádi. Byl to hoch upřímný, veselé mysli, bystrý a staří, mladí si ho oblíbili. V dospívajících letech jinošských měl již za sebou veškeré hornictvo na šachtě, které vesměs se přidružilo k tvořícím se hornickým organisacím. Václav stal se jeho důvěrníkem a rádcem.

Jeho poměr k Rubešce se již značně změnil. Brzo se od ní vyemancipoval, takže neměla na něho žádného vlivu a veškeré intriky její zůstávaly bezvýslednými. Nedbal jí, nevšímal si jí a jednal dle svého, takže Rubeška zůstala se všemi svými nástrahami v koncích.

Ale čím více Václav z jejího vlivu se vzdaloval, tím větší zájem o něj měla Rubeška. Nebávala se již o něho, že se zkazí, že odpadne od pána Boha, ale zcela jiné pocity jí ovládaly.

V Rubešce, čím více stárla, tím silněji se vyvíjela její vilnost ženská. Z dřívějšího svého pobožnůstkářství zůstaly jí jen formy a stávala se ve svých starých letech protivně chlípnou a takoví mladí hoši pěkné potavy jako byl Václav, dráždil její nepřirozenou fantasii.

Vůči Václavovi stávala se velmi přítětivou, sledovala každý jeho pohyb, byla by mu udělala vše nad pomýšlení. laskala ho a stále se ním zabývala.

Václavovi bylo to duše protivno a odbýval Rubešku s jejími pozornostmi velmi drsně, což mělo za následek, že Rubeška stále většími pozornostmi ho zasypávala.

Na svého muže už jinak nepohlížela, než jako na svého bývalého starého prvého manžela a stejně s ním nakládala, jako s tím prvním. Rubeš byl tím vším velmi nespokojeným a mrzutým a poznával teprve nyní, co z něho Rubeška udělala, ale byl již tak sesláblé vůle vůči ní, že si netroufal ani se ozvat. Ani tenkráte ne, když Rubeška propadávala úplně alkoholismu, častovala se nejsilnějšími lihovinami a málokdy byla již v střízlivém stavu.

Rubeš přišed z práce domů, často ji přistihl v úplném bezvědomí po nemírných požitcích alkohólu, což ho velmi roztrpčovalo.

Na šachtě to bylo brzy všeobecně známo. Každý to přál Rubešovi, že dospěl se svou ženou k takovým koncům. Byl předmětem všeobecného posměchu. Václav, který se již stal na jámě kopáčem, zabýval se úmyslem vůbec odstěhovati se od nich.

*

V

Jednoho dne sjel Václav do šachty mezi prvními. Bylo dosud málo horníků v dole. Václav šel se starým Gavlasem. Kahan matně blikal, že se sotva viděli. Starý Gavlas v tom osvětlení vypadal jako živý uhel. Byl malé hranaté postavy, stářím shrbené, těžce našlapoval a šel velmi zvolna. Tvář až téměř po oči zarostlá byla rozcuchaným vousem, běl v očích úplně zčervenalá a v dole vypadala úplně černá.

Nemluvili spolu. Gavlas přežvykoval v ústech tabák apořád odplivoval. Těžce oddychoval a při oddechu bylo z něho cítit zápach alkoholu i tabáku.

Václav jen náhodou se s ním setkal a nebyl tomu rád. Gavlas byl jedním z nejspustlejších alkoholiků. Jak nebyl v šachtě, tak seděl v židovské putyce tak dlouho, až se spil do němoty. Z dřívějška měl špatnou pověst. Několikrát byl již zavřen. Při každé rvačce byl; stála-li se jaká krádež, vždy padlo podezření na něho. Každý se mu vyhýbal. Václav úmyslně nedal se s ním do řeči.

»Tudy to bylo,« přerušil Gavlas ticho koktavým hlasem.

»Co«

»V te ďuře našli zasypaného tvojiho tatu.«

Václavovi se zatajil dech. »Víte něco o tom?«

»Ja to všecko vim. A dybystě to věděli, tak bystě aji poznali, že stary Gavlas něni takovy chachar, jak o nim ostatni mluvju.«

»Mluvte co víte,« rozčileně naléhal Václav. Jak to bylo? Zemřel můj otec následkem náhody, nebo to bya vražda?«

»No zamordovali ho, dyž to chceš věděť.«

»Můj bože, kdo byl tím . . .?«

»Tych bylo věce.«

»Kdo — kdo?«

»Aji v tym byla jedna baba přimišana.«

Jak to? — která?«

»Nu Rubeška.«

Václav nemohl odpovědět překvapením.

»To se diváš, co? To je takova čarodenica baba. Ta ma tvojiho tatika na svědomju. A povim ti těž čemu. Ona chtěla mermomocí dostat tvojiho tatu a dyž viděla, že s tym něni nic, tak se mu chtěla pomštiť. Na šachtě bylo paru chlopův takovych a ty narajila, aby Jamroša hodili do teho rabuňku. A to viš za trochu kvitu se všecko uděla. Dy to je taka mrcha, ta už držela s nima, ešče jak žil něbožčik a tuž ju všeci posluchali. A na tvojiho tatu měli hromsku zlosť, bo un něbyl jako oni a potem z druhe přičiny těž, že jich furt napominal, aby něbyli takovi, jak by jich z lesa puštil. Pan inžinir ho pošilali na nějhorši roboty, a dyž byl Jamroš sam, tak se na něho narychtovali a hodili ho tam do teho rabuňku. Zabiť ho na raz něchtěli, enem aby se mu pomštili, ale co naplat, dy už z teho Jamroš nevylez.«

»A kde jsou ti lidé?«

»Kaj už tym je koněc. Dva su v Americe a ten třetí jakši brzo na to umřel. Chytil se v nim kvit.«

»Jak vy o tom vite?«

Starý Glavlas zakašlal se, vyplivl rozšvykaný tabák a koktal chvíli nesrozumitelně. »Jak ja to vim?« — »To je o to tak. Ta Rubeška chtěla nejprem po mě, abych to ja udělal. A ja zas němam takovu naturu. Stary Gavlas je do-

bry chlop a něubliži žadnemu. Tuž sem ji pravěl, te Rubešce, že s tym ja něchcu mět nic, ač mi da rači pokuj. Gavlas se už pobil z moc luďami, ale nikdy ešče žadneho sam něpřepadnul. Na to němam svědomja. A vidiš tyděň na to se to stalo. Ja sem hned věděl, kery v tym ma prsty a že to udělali ti tře, s kerymi Rubeška držela.«

»A vy jste s ní též držel?«

»Ja? — Ja? A co se ty na take věci ptaš? Je ti co potym? A a už sam ani to něvim. Tela rokuv, kolik je už to! Ešče pamatuju, jak sem na muzice s ňu tancoval, prve sem byl šikovny chlop — na ostatni se už němožu zpomět. Jak je člověk stary, tak všeckc zapomeně.«

»Jak to, že jste o tom nikomu neřekl po tolik roků, když jste to věděl?«

»Ale ty si je chytrak. Ešče by mě při tym zavřeli. Dyť ja to vim. Člověka enem potem po sudě smykaju, furt se vyptavaju a tak dluho ho chytaju v řeči, až ho spletu a potem už se ho tam něchaju. Ja už sem byl dva razi tak za nic a pro nic zavřeny. Od teho času sem se zařeknul, že nic něpovim, i dyž budu vědět buh vi co. Člověk něni vyškoleny jak ti pani, něni tak učeny a hned je v bryndě. Děprem tobě prvnimu to povědam. Byl to přec tvuj tata a vidim, že si šikovny mlaďoch. Mam tě tež rad, a jakši dluho mě už to pobizalo, abych ti to řek a tak včil se mi už odlehči.«

»Odlehčit si potřebujete?«

Václav chopil ho prudce za ruku. Sevřel ho prudce v rozčilení a upřeně pohleděl v jeho černou tvář. Stáli v úzkém překopě, blízko nešťastného místa, úplně sami. Blikot jich kahanů

zasahoval ještě uhelný prach, v němž nešťastný Jamoš skončil.

»Gavlase, vy o tom víte ještě více.« Ostře k němu Václav, »vy jste si ještě neodlehčil úplně. Vy máte na svědomí více. Mluvte všechno, co víte. Přiznejte se.«

»Co mluviš, synku. Co chceš pomě? Jak je Bůh nade mnu, něvim věce. Dy ja sem při tym něbyl.«

»Vy jste při tom byl, přiznejte se.«

»Ja? Ešče na koněc chceš řeknuť, že ja sem ti zabil tvojiho tatu, ni? Co chceš udělat ze stareho Gavlasa? Muj Bože, že sem též co mluvil. Dyž sem už to tolik rokův nošil v sobě a enem tobě. Vaclave, sem to chtěl řeknuť — a za to mě chceš ešče, jak vidim z tvoji řeči, dostat do kriminalu?«

»Nebojte se, Gavlase, nic se vám nestane. Jen si odlehčíte, když mně povíte všechno a vyznáte se co vy ste při tom měl.«

»Na mu dušu nic, gor nic. Dyť bych ti to něpověděl. Rubeška mě chtěla též do teho přimišať, ale ja sem se ji nědal. Že to rači nětrefilo na tu proklatu babu, misto Jamroša.«

»Znal jste ty lidi«

»Moc dobře sem jich znal, ale od teho času sem ešče s nima němluvil.«

»Jak se jmenovali?«

»Ten, co to umřel, se menoval Pavlica, a ti druzi, co to su v Americe, se jeden menoval Bura a ten druhy . . ., už se ani němožu zpoměť« — koktal a černý pot utíral z čela.

»— byl Gavlas!«

»Vaclave!« škubl sebou Gavlas.

»Není potřeba, abyste to přede mnou zapíral. Já už to dávno všem odpustil. Vím, že jste byl sveden. Když se mi vyznáte, smyjete kus své viny. Nikdo se to o vás nedoví a ty černé stěny tak budou mlčet dále jak mlčely až dosud.«

Gavlas klesl na kolena a třásl se jak osyka. Sepjal ruce k Václavovi, mezi ně padl kahan, který osvítil tvář Václavovu a zjiskřil jeho oči, které se chvěly rozčilením, ačkoli se Václav přemáhal. Gavlasovi stékaly slzy po tváři až v temném vousu zmizely.

»Odpusť, Vaclave. Tela rokuv už to leži na mě jak kameň. Včil jak se na to zpomňim, tak se myslim, že sem to ani ja něbyl. A přece temu to bylo tak. Tu hef na tym mistě co to klečim, to bylo co sem stal a vachoval a ti druzi dva chytili tvojiho taťika a břinkli s nim do teho rabuňku.«

»A proč jste to učinili?« prudce tázal se Václav.

»Myzme byli všeci ožrali.. Celu noc sme byli při muzice. A ta stara čaroděnica Rubeška byla s nama a po muzice nas zavedla do jejiho kvartyru. Ešče něbožčik žil. Tak ho vyhoďila do kuchyně a my sme byli s ňu do rana. No a furt nas častovala kvitem a při tym naramně nadavala na Jamoša, enem ho pomluvala, vřeklinala ho a nas furt narajovala, abysme ho na šachtě kaj hodili a my sme ju posluchali a hoďili sme ho . . .«

Gavlas, když domluvil, pohlédl s důvěrou na Václava, očekávaje od něho útěchy. Na jeho řeči bylo zřejmo, že už dlouho se k tomu chystal,

poněvadž mluvil plynně, což u starého Gavlasa nebylo zvykem.

Václav však nemohl pohnutím i rozčilením promluviti. Chvíli stál nehnutě, jakby Gavlas stále ještě vyprávěl. Pak se prudce vzpřímil, že narazil hlavou o uhelnou stěnu.

»Děkuji vám za vaši upřímnost« a rychle odešel do temných uhelných slují.

Na dole bylo již vše v pravidelném chodu. Václav brzo byl na svém místě, chopil se kopáče a snažil se rychlou prací zahnati vše, co v jeho nitru vířilo.

Konečně měl rozřešenou otázku záhadného úmrtí svého otce, o čemž tolik se již napřemýšlel a což takovým způsobem zasáhlo v osud jeho života. Nebyl s to, aby klidně přemýšlel. Krev prudce kolovala v těle a rozněcovala jeho rozčilenou mysl. Chvílemi zalomcovala jim touha po pomstě a za chvíli zase nával velkomyslnosti i odpuštění v něm zatlačil podobné city. Ke konci zmocnila se ho hluboká lítost nad zmařeným životem jeho otce a nad celým osudem nejbližší rodiny.

Neměl klidu v uhelné sluji. Horečně narážel svým kopáčem v uhelnou vrstvu a brzo na to cítil velkou skleslost i únavu. Bylo mu úzko v temném rubání a toužil ven, na vzduch a světlo a myslil, že zde jeho mysl bude uklidněnější.

Soudruzi, kteří s ním pracovali, pozorovali na něm změnu a v domnění, že je nemocen, radili mu, aby vyfáral.

Václav jich poslechl. Nahoře se trochu uklidnil a přemýšlel, co učiní.

S hrůzou zatlačil v sobě myšlenku, že by měl jíti domů a překročiti prah Rubešova bytu. Byl odhodlán, že ještě toho dne se od nich vystěhuje.

Vzpomněl si však, že v tu dobu je Rubeš na směně a jeho žena obyčejně v městě a tedy se rozhodl, že se vrátí domů, aby uspořádal své věci a odejde z bytu, aniž bý s Rubešovými se již sešel. Bylo mu protivno i úzko, při vzpomínce, že by měl ještě jednou setkati se tváří v tvář s Rubeškou.

V několika okamžicích byl doma. Všecky dvéře pozotvírány, nikde neuklizeno a všecko v naprostém nepořádku. Ve světnici slyšel odporný chrapot Václav vstoupil do světnice a spatřil Rubešku rozvalenou na posteli, rozcuchanou, neustrojenou, odpornou. Na stole i na zemi štály zbytky nedopité kořalky.

Václav na první pohled poznal, že je zmožena alkoholem.

Rubeška, když poznala Václava, vstala z postele a ve své opilosti počala se k němu laskat.

»No poď ku mě Vaclavku, poď. Ty si šikovny synek. Ja sem tě měla dycky rada« a tlačila se k němu a snažila se ho vilně objimat.

Hnus zmocnil se Václava a celá bytost vzkypěla odporem proti babici.

»Marš« — zařval na ni a prudce ji odhodil, až upadla.

V Rubešce tím probudil starou furii. Skočila na nohy jako mladice:

»Tuž ty tak? Za to všecko moje dobre, co sem ti udělala?«

»Počkej ty gizdě! Něbyť mě, byl bys chacharem, lumpem viš . . . Ty si takovy bainkart

a též už nim zostaněš. Bo už tvuj tata patřil na šibenicu a matka též byla takova zavitka. Všeci jednaci . . .«

Václav se už necítil.

Skočil k ní, trhl za ruku a křičel v rozčilení: »Vy babo sprostá! Vy budete urážet mé rodiče! Myslíte, že nevím, kdo jste? Zavraždila jste mého otce — všechno vím — jste sprostým zločincem —.«

»Panenko Maria—! Pušť mě!« — vykřikla Rubeška a popadajíc dechu, klesla k zemi. Na zemi zůstala v bezvědomí. Václav v domnění, že jsou to účinky alkoholu, nechal ji ležet a prchal pryč z těchto protivných místností.

Brzo se rozneslo po celé kolonii, že Rubeška je mrtva. Sousedka její náhodou se u ní stavěla a viděla Rubešku na zemi ležet. Chtěla ji probudit, ale seznala, že dodýchala. Nemírné požitky alkoholu, leknutí, rozčilení zapřičinily smrtelný záchvat mrtvice.

Nikdo nelitoval Rubešky. Jen muž její hořekoval, ale v duchu si také oddychnul.

DOSLOV.

Vladislav neudržel svého dědictví otcovského. Nemoha nikde docíliti porozumění a všude narážeje na překážky i zlovůli, vyjednával o prodej dolů svých s pruskou společností, která mu doly odkoupila. Odstěhoval se do Čech a z jeho rodiny nezůstalo v kraji nic než mramorový náhrobek jeho otce na hřbitově ostravském. Německo-židovský kapitál triumfoval a ovládl celé Ostravsko. Několik roků na to zemřel Vladislav při projížďce svým velkostatkem. Pádem s koně přišel o život. Ježto žádných větších zranění neutrpěl, tvrdila pověst, že před vyjížďkou požil dávku jedu a s koně spadl následkem otravy. Dohnalo ho prý k tomu roztrpčení nad neutěšenými poměry domácími.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG 5038 S529C4
Skýpala, Otakar
Cerná země